

Suriyeli İş Adamlarının Türkiye Ekonomisine Katkısı

Türkiye'deki Proje ve Yatırım Sahiplerinin Bir Örneğinin Görüş ve İzlenimleri

2024

Hazırlayan: Kinda Hawasli
Veri analizi: Faysal Al-Hacı
Tahkim: Dr. M. Nazir Salem

Hazırlayan:

Kinda Hawasli

Veri analizi:

Faysal Al-Hacı

Tahkim:

Dr. M. Nazir Salem

Sosyal Birim - Suriye Diyalog Merkezi

Contents

Giriş:.....	2
Türkiye'deki yabancı şirketler ve yatırımlar:.....	5
Türkiye'deki Suriye ekonomik varlığı:	7
Suriyeli yatırımcıların bir bölümünün gerçekliği ve istekleri:.....	13
Duyarlı kesimin özellikleri:.....	13
Yanıt veren kesimin ekonomik katkıları:.....	17
Suriyeli yatırımcılar açısından yabancı yatırımları etkileyen faktörler:	23
Yanıt veren kesimin geleceğe yönelik algıları ve kararları:	32
Sonuçlar ve öneriler:	38

Giriş:

8 Aralık'ın ve Esad rejiminin devrilmesinin ardından Suriye yeniden dünya gündeminin ön sıralarında yer almış ve Suriyelilerin yeni bir gelecek inşa ederek hayallerine ve hedeflerine ulaşma konusundaki yeteneğini ortaya koymuştur. Aynı zamanda yarım asrı aşkın bir süredir ülkeyi etkileyen sorunların ve sabotajların boyutunu da göstermiştir. Ekonomik sorunlar, başta güvenlik ve istikrar olmak üzere birçok yönü etkileyen sorunlardan biridir. Suriyeli iş adamları ve ekonomi uzmanları, diasporadaki deneyimlerinden, edindikleri uzmanlıklardan ve oynadıkları rollerden yola çıkarak ülkenin yeniden inşasına katkı sağlayacak yeni roller ve projeler üzerinde düşünmeye başlamıştır. Türkiye'deki Suriyeli iş adamları, çabaları ve çalışmayı sürdürme yetenekleri sayesinde, Türkiye'deki Suriyeliler için iş fırsatları yaratabilmiş ve Türk çevreleriyle etkileşime girerek önemli ve yeni roller oluşturabilmişlerdir. Bu yüzden bir sonraki aşamada Suriyelilerin, Türkiye'deki bu deneyimini gözden geçirmek, incelemek ve bundan dersler çıkarmaları gerekmektedir.

Geçtiğimiz yirmi yılda Türkiye ekonomisi köklü dönüşümlere ve dikkate değer bir büyümeye tanık olmuştur. Recep Tayyip Erdoğan başkanlığındaki Adalet ve Kalkınma Partisi hükûmeti, 2002'de iktidara geldikten hemen sonra yüzde 50'nin üzerinde olan enflasyonu düşürmek için çalışmalar yapmış ve 2004'te enflasyonu tek haneye indirmeyi başarmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi hükûmetinin politikaları, yerel para biriminden altı sıfır atılarak istikrarın sağlanmasına katkı sağlamıştır¹.

Türkiye ekonomisi, ihracatın iyileşmesi ve artması, iç pazarda talebin toparlanması nedeniyle 2002 yılından sonra yüksek büyüme oranlarına ulaşmıştır. Bu büyümeye ihracatta önemli bir artış da eşlik etmiş ve bu da Türkiye'nin dünyanın en büyük 20 ekonomisi arasına girmesine yardımcı olmuştur. Çok sayıda yol, hastane, okul ve havalimanı inşa edilerek büyük altyapı projeleri de ekonomik büyümenin artırılmasına katkıda bulunmuştur².

Ayrıca Türkiye'ye çok sayıda yabancı yatırım da gelmiştir. Hükûmet Türkiye'de yatırım koşullarını kolaylaştırmış, yabancı yatırımcılara kapı açmış ve Arap ülkeleriyle de ilişkilerini geliştirmiştir. Pek çok Arap yatırımcının ilgisini çeken Türkiye, 2001-2022 yılları arasında yabancı yatırım hacmini önemli ölçüde artırmayı başarmıştır. Yabancı yatırımların hacmi 2001 yılında 4,58 milyar dolar iken 2022'de 266 milyar dolara yükselmiştir. Türkiye'deki yabancı şirket sayısının 80 binin üzerinde olduğu tahmin edilmektedir³.

---

1 "AK Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi":

"AK Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi". SETA, 2/2013.

2 A.g.e.

3 "Türkiye'nin Yurt Dışı Yatırımları":

"Türkiye'nin Yurt Dışı Yatırımları". SETA, 2/2/2024.

Arap Baharı'nın ardından birçok Arap ülkesinden gelen göç dalgalarına tanık olan Türkiye, 2012 yılı başında birkaç yıl süren ciddi bir mülteci kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Göç Dairesi istatistiklerine göre en az 3,7 milyon Suriyeli mülteci gelmiş ve aynı zamanda Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2019 ortalarında İstanbul ve Ankara belediyelerini kaybetmesiyle başlayan birçok iç zorlukla, 2018'in sonlarında açıkça ortaya çıkmaya başlayan mali krizin işaretleri ile⁴ ve ardından 2020'deki Korona krizinin yansımaları ve 2023'te birçok Türk devletini vuran ve 34 milyar dolardan fazla olduğu tahmin edilen maddi kayıplara neden olan depremlerle⁵ karşı karşıya kalmıştır.

2018 yılındaki mali krizin ardından Türk lirasının değerinde daha çok dalgalanmalar yaşanmış ve enflasyon oranları yükselmiş⁶ ve bu durum vatandaşların satın alma gücünü olumsuz etkilemiştir. Ancak hükümet başlangıçta büyümeyi teşvik etmeye yönelik ekonomi politikaları izlemiş ve ekonomi bazı dönemlerde dikkat çekici bir büyüme kaydetmiştir⁷. 2018-2023 yılları arasındaki **dönemde** Türk ekonomi politikaları, enflasyondaki yükselişe rağmen faiz oranlarının kademeli olarak yaklaşık %20'den 2022'de %10'un altına düşürülmesi gibi alışılmadık eğilimlerle karakterize olmuştur.⁸ Türk lirasının değerindeki bozulmanın önlenmesi amacıyla döviz kuruyla korunan Türk lirası mevduatlara yönelik bir program geliştirilmiş⁹ ve bu da bu politikaların etkinliği konusunda yaygın tartışmalara yol açmıştır.

Türk hükümeti, 2023 seçimlerinden sonra ekonomik planında belirttiği şekilde faiz oranlarını tek haneden %50'ye çıkararak, merkez bankası rezervlerini artırarak ve yabancı yatırımları teşvik ederek enflasyonu düşürmeye yönelik geleneksel politikalara geri dönmüş ve hükümetin açıklamalarına göre bu politika şu ana kadar enflasyonun artış hızını azaltmada başarılı olmuştur.¹⁰ 2025-2027 yılları arasındaki ekonomi

---

4 Türkiye'deki mali krizin işaretleri, 2018 yılında Amerika ile yaşanan ve Amerika'nın Türkiye'ye uyguladığı ekonomik yaptırımlar nedeniyle Türk lirasının yabancı para birimleri karşısında değer kaybedip dalgalanmasına yol açan Rahip Bronson krizinin ardından ortaya çıkmaya başlamıştır. Ardından Korona ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi Türkiye ekonomisini de etkileyen küresel krizler gelmiştir.

"Brunson krizi: Özel sektörün borç yükü 100 milyar TL'den fazla arttı"

"Brunson krizi: Özel sektörün borç yükü 100 milyar TL'den fazla arttı", BBC Türkçe, 6/8/2018

5 "Dünya Bankası: 6 Şubat depremleri Türkiye'de 34,2 milyar dolarlık hasara yol açtı":

"Dünya Bankası: 6 Şubat depremleri Türkiye'de 34,2 milyar dolarlık hasara yol açtı", Euronews, 27/2/2023.

6 Bkz: T.C. Merkez Bankası internet sitesinde açıklanan enflasyon oranları .

T.C. Merkez Bankası'nın verilerine göre Türk lirasının döviz kuru son yıllarda değişiklik göstermiştir .

7 "Türkiye ekonomisi 2023'te yüzde 4,5 büyüdü":

"Türkiye ekonomisi 2023'te yüzde 4,5 büyüdü". BloombergHT, 29/2/2024.

8 T.C. Merkez Bankası internet sitesinde yayınlanan faiz oranları

9 "Kur korumalı Türk lirası mevduat sistemine ne oldu? Kime kazandırdı, kime kaybettirdi?"

"KKM'ye ne oldu? Kime kazandırdı, kime kaybettirdi?", BBC Türkçe, 23/11/2023

10 T.C. Merkez Bankası internet sitesinde açıklanan enflasyon oranları , a.g.e.

politikalarının oluşturulmasını amaçlayan "Orta Vadeli Program" planına göre hükümet yetkilileri orta vadede büyümenin tek haneli rakamlara inmesini beklemektedir¹¹.

Bu iç içe geçmiş zorluklar ve halkın çeşitli kesimlerini etkileyen ekonomik etkilerin gölgesinde, ekonomik krizden ve diğer iç meselelerden Suriyelilerin Türkiye'deki varlığını sorumlu tutmaya çalışan bazı sesler ortaya çıkmıştır.¹² Suriyeliler bir yük olarak görülmekte, deneyimsiz işçiler düşük maaşlarıyla yerel işçilerle rekabet etmekte, farklı göç biçimlerinin ekonomik açıdan etkilediği olumlu yönler ise ihmal edilmekteydi. Bu nedenle öncelikle Suriye göçünün bu ekonomik etkilerinin takip edilmesi, iş adamlarının, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin çabaları ve Türkiye ekonomisine verdikleri katkılar gibi yeterince ilgi ve çalışma görmeyen yönüne odaklanılması gerekmektedir.

Bu rapor, Suriyeli iş adamlarının ekonomiye katılımı gerçeğine ve bir kesimin beklentilerine ve gelecek planlarına ışık tutmayı amaçlamaktadır. Geçtiğimiz yıl Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile İstanbul Ticaret Odası'nın internet sitesi tarafından yayınlanan bir dizi hükümet raporunun yanı sıra Ekim 2024'te Suriyeli İş adamları Derneği "Suriye" ile iş birliği içinde 115 iş adamı ve proje sahibinin katıldığı kamuoyu araştırmasının sonuçları analiz edilmiştir ve bununla birlikte araştırmanın verilerinin toplanması ve hazırlanması, Suriye'nin özgürleştirilmesinden ve Esad rejiminin düşmesinden önce gerçekleşmiştir.

---

11 "Orta Vadeli Program":

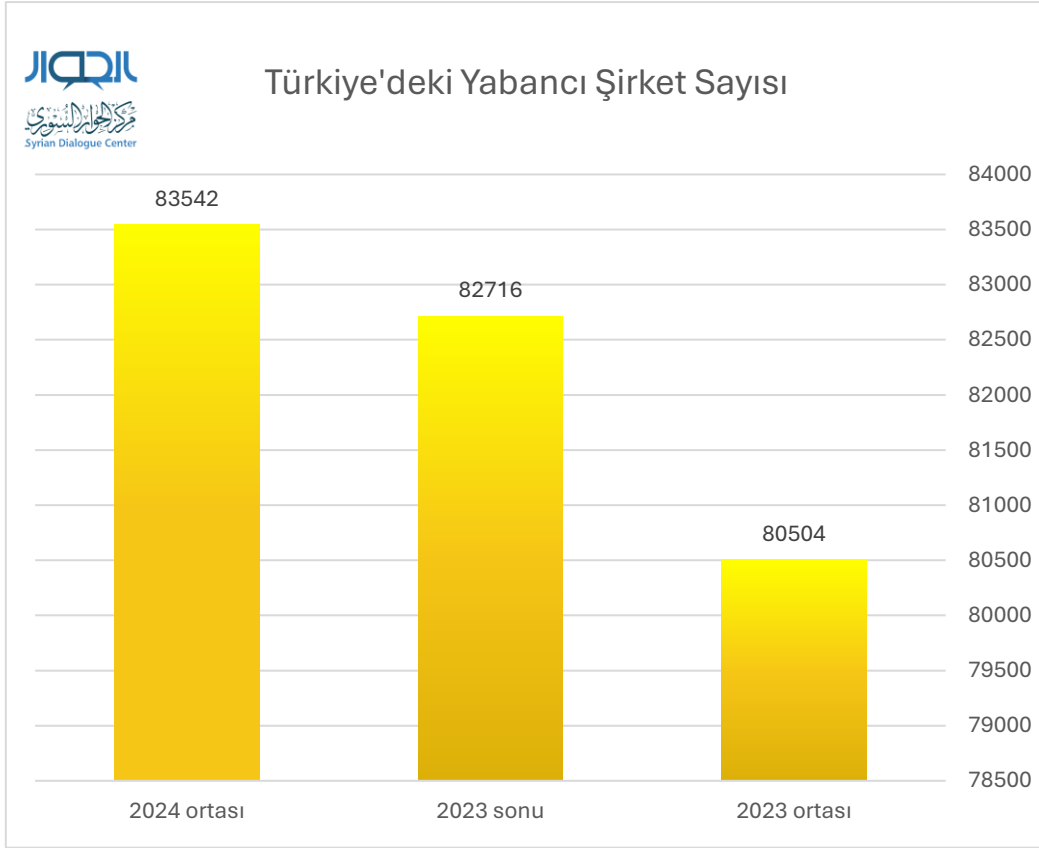
"[ORTA VADELİ PROGRAM \(2025-2027\)](#)". Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 9/2024.

12 "Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Özgür Özel: Sığınmacıların Dönmesi İçin En Uygun Zaman Ama Erdoğan İşe Girme Sürelerini Üç Yıla Çıkardı":

"[CHP Lideri Özgür Özel: "Sığınmacıların Dönmesi İçin En Uygun Zaman Ama Erdoğan İşe Girme Sürelerini Üç Yıla Çıkardı"](#)". CHP, 16/10/2024.

Türkiye'deki yabancı şirketler ve yatırımlar:

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı internet sitesinde yer alan ve yayımlanan veriler, 2024 yılı ortasında Türkiye'de ruhsatlı yabancı şirket¹³ sayısının 83.542 olduğunu göstermektedir.¹⁴ (Şekil 1) Sayısal olarak yabancı şirketler listesinde ilk sırada yer alan Suriyeli şirketler, 15.006 ruhsatlı Suriyeli şirketle toplam yabancı şirketlerin yüzde 17,96'sını temsil etmekte, onu yüzde 9,97'lik oranla Alman şirketleri ve ardından yüzde 8,8'lik bir oranla İran şirketleri izlemektedir¹⁵.

Şekil1: Türkiye'deki yabancı şirket sayısı

2023 yılı hem Suriye'yi hem de Türkiye'yi vuran yıkıcı bir depreme sahne olsa da, 2018'den bu yana devam eden ekonomik krizin belirgin etkilerinin yanı sıra; 2023 ortası ile sonu arasındaki veriler karşılaştırıldığında

13 Yabancı şirket, tamamı yabancılar tarafından kurulan şirketler anlamına gelirken, yabancı ve Türk yatırımcıların bulunduğu şirketlere de yabancı ortaklı şirketler denir.

14 Bu rakamlara sahipleri vatandaşlığa alınmış şirketler dahil değil iken, sahipleri Türk vatandaşı olmayan şirketler dahildir.

15 Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 30/6/2023-12/31/2023-6/30/2024 tarihlerinde yayınlanan "Yabancı Sermayeli Firmalar Listesi" başlıklı 3 adet periyodik rapor

TARİHİ İTİBARIYLA TÜRKİYE'DE FAALİYETTE BULUNAN YABANCI SERMAYELİ FİRMALAR LİSTESİ, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

31.12.2023 TARİHİ İTİBARIYLA TÜRKİYE'DE FAALİYETTE BULUNAN YABANCI SERMAYELİ FİRMALAR LİSTESİ, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

30.06.2024 TARİHİ İTİBARIYLA TÜRKİYE'DE FAALİYETTE BULUNAN YABANCI SERMAYELİ FİRMALAR LİSTESİ, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

<https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/14a09761d390/diger/b81094>

Suriyeli şirket sayısında 500'den fazla artış olduğu görülmektedir¹⁶. Ancak bu rakamlar gerçeği net bir şekilde yansıtmamaktadır. Detaylı veri yayınlayan az sayıdaki kuruluştan biri olan İstanbul Ticaret Odası verilerine bakıldığında¹⁷ yabancı şirketlerin devir hızının yüksek olduğu görülmektedir. Yani İstanbul'da toplam sermayesi 18 milyar 337 milyar lira olan 8 bin 323 yabancı şirketin kurulmasına rağmen aynı yıl toplam sermayesi birbirine çok yakın olan 2 bin 480 şirket piyasadan çekilmiştir. Yatırımcı sayısında artış olduysa da yeni yatırım hacmi yabancı sermayenin artmasına katkı sağlamamış, tam tersine, daha fazla sayıda ve daha küçük sermayeli küçük şirketlerin girişi karşılığında büyük şirketlerin Türkiye pazarından çekildiği açıktır¹⁸.

Ayrıca 2023 yılında en çok yatırımcı çeken İstanbul'da yeni yabancı yatırımcı sayısı da 2022 yılına göre yüzde 50,65 oranında azalmıştır. 2023 yılında ortalama yabancı sermayenin yaklaşık 2,2 milyon liraya ulaşmış, yeni yatırımların yüzde 27,76'sının perakende sektöründe yoğunlaşmış, bunu yüzde 20,19 ile hizmetler sektörü, yüzde 8,05 ile tekstil sektörü takip etmiştir. Sayısal olarak yeni yabancı şirketlerin çoğu ilk sırada Fatih'te yoğunlaşırken, bunu Şişli ve ardından Esenyurt takip ederken, büyük sermaye çeken ilçeler arasında ilk sırada Şişli, ardından Sarıyer ve Fatih gelmektedir.¹⁹.

İstanbul'daki toplam yeni yatırımcı sayısının yüzde 40,48'ini Arap yatırımcılar oluştururken, yabancı yatırımcı sayısının yüzde 53,93'ünü Avrupalı yatırımcılar oluştururken, sermaye bazında en büyük yatırımlar 67,51 ile İngiltere ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden gelen yatırımlar olmuştur²⁰.

Bazı muhalefet partilerinin ise Suriyelilerin Fatih gibi bazı bölgeleri ele geçirdikleri ve kimliklerini değiştirdikleri iddialarına gelecek olursak,²¹ bu iddialar doğru görünmemektedir. Mesela Fatih ve Esenyurt bölgeleri genel olarak yabancı yatırımcının ilgisini çeken bölgeler arasında yer almaktadır. Çeşitli milletlerden yabancı yatırımların çoğu burada yoğunlaşmakta ve sadece Suriyelilerin yaptığı yatırımlar ve projelerle sınırlı kalmamaktadır.

---

16 A.g.e.

17 İstanbul Ticaret Odası her yıl yabancı şirketlerle ilgili periyodik raporlar yayınlamaktadır ve 2023'te Suriyeli iş adamlarının İstanbul'a katkısını konu alan ve Suriye Diyalog Merkezi'nin derinlemesine okuduğu bir kitap da yayınlamıştır.

İstanbul Ticaret Odası'nın hazırladığı "İstanbul Ekonomisinde Suriyeli Girişimciler" kitabı.. Çevrilmiş kısa sunum, Suriye Diyalog Merkezi, yayın tarihi 8/5/2023.

18 2023 yılında İstanbul'da yabancı sermaye yatırım göstergeleri, İTO Stratejik Araştırmalar Merkezi İstatistik Birimi Müdürlüğü:

2023 YILINDA İSTANBUL'DA YABANCI SERMAYE YATIRIM GÖSTERGELERİ RAPORU

19 A.g.e.

20 A.g.e.

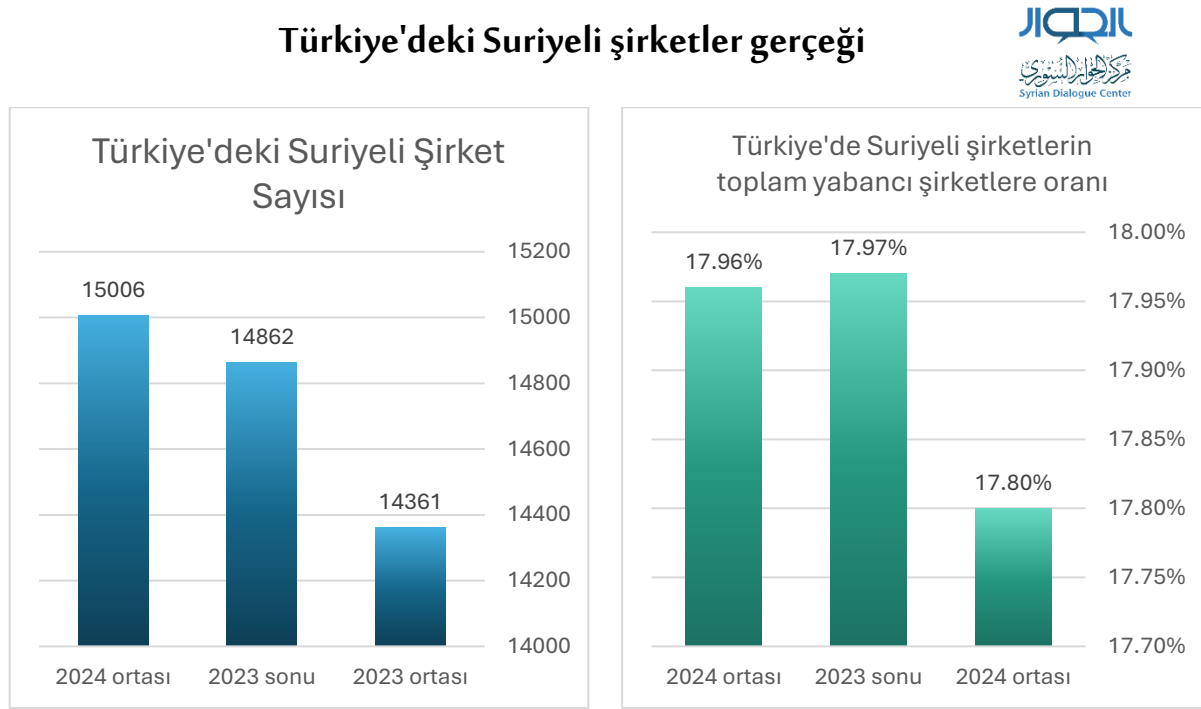
21 İyi Parti'nin 2019 seçimlerindeki adayı, "Fatih'i Suriyelilere teslim etmeyeceğim" yazılı pankartlar astırılmıştır.

Türkiye'deki Suriye ekonomik varlığı:

Türkiye'deki Suriye varlığının ekonomik etkisine odaklanan çalışmalar azdır²². Bunun nedeni, bu konuda mevcut bilgilerin azlığı ve Türkiye'deki Suriyelilerin, düşük vasıflı, yoksul mültecilerden oluşan bir blok olduğu varsayımdır. Ancak, Türkiye'ye yatırımcı veya risk sermayedarı olarak gelen, kendi işini kuran veya devam ettiren varlıklı Suriyelilerin önemli bir yüzdesinin yanı sıra yüksek vasa ve deneyime sahip bir Suriyeli kesiminin varlığı nedeniyle bu varsayımın geçerliliği yoktur. Akademik, teknik, ekonomik ya da endüstriyel alanda Türkiye'ye yerleşir yerleşmez iş piyasasına yönelik kısa sürede kendi projelerini hayata geçirebilenler de vardır.

Türkiye'deki ruhsatlı Suriyeli şirket sayısı bir yıl içinde 645 artışla 2024 yılı ortasında 15.006 şirkete ulaşırken, Suriyeli şirketler sayı bazında yaklaşık %18'lik oranla ilk sıralarda yer almaktadır (Şekil 2).

Şekil 2: Türkiye'deki Suriyeli şirketler gerçeği²³

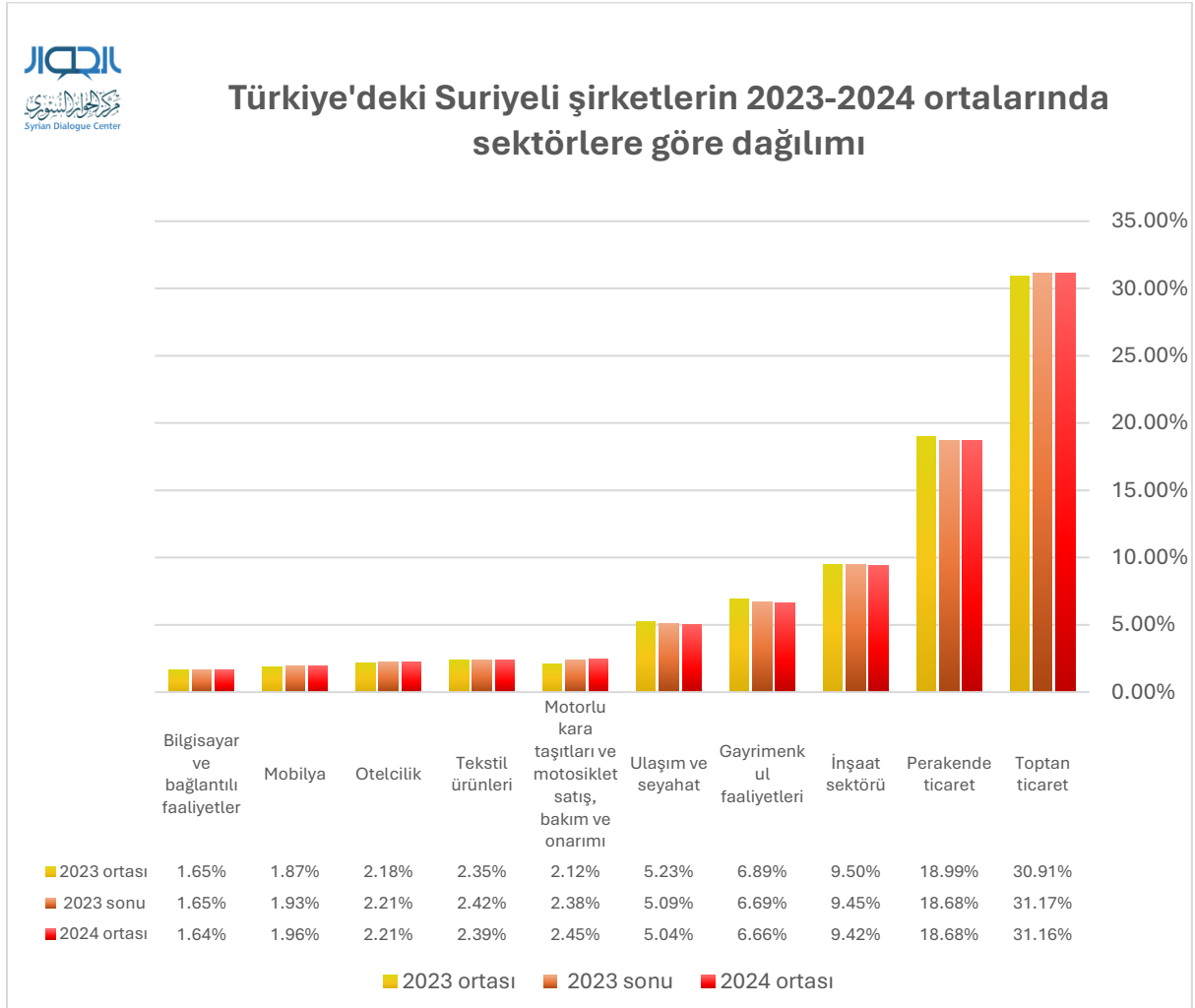
22 Suriye Diyalog Merkezi, Türkiye'deki Suriyeli varlığının ekonomik etkisini takip etmeye çalıştığı bir dizi çalışma ve rapor yayınlamıştır. Bu çalışma ve raporlar arasında şunlar yer almaktadır:

"[Türk iş gücü piyasasında Suriyeli işçiler](#)," yayın tarihi 11/8/2021.

"[Türkiye'ye Suriyeli göçü: Ekonomik etkiler ve toplumsal yansımaları](#)," yayın tarihi 12/10/2022.

23 Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yayınlanan yabancı sermayeli şirketlerin listesi (üç rapor), a.g.e.

Bu Suriyeli şirketlerin %31'i toptan ticaret sektöründe yoğunlaşmaktadır.²⁴ %19'u perakende sektöründe,²⁵ %9,4'ü inşaat sektöründe, %6,7'si gayrimenkul faaliyetlerinde, %5'i ulaşım ve seyahat acentelerinde, %2,5'u motorlu kara taşıtları ve motosiklet satış, bakım ve onarımında, %2,4'ü tekstil ürünleri alanında ve %2,2'si otelcilik sektöründe, %2'si mobilya imalatı alanında, %19,8'i ise diğer alanlarda faaliyet göstermektedir²⁶. Ancak ayrıntılı veriler, perakende, inşaat, emlak, ulaştırma, turizm ve bilgisayar sektörlerinde faaliyet gösteren şirket sayısında son bir yılda düşüş olduğunu, diğer sektörlerde ise önceki yıllara göre hafif bir büyüme yaşandığını göstermektedir (Şekil 3).

Şekil3: Türkiye'deki Suriyeli şirketlerin 2023-2024 ortalarında sektörlere göre dağılımı²⁷

24 Motorlu taşıtlar ve motosikletler hariç.

25 Motorlu taşıtlar, motosikletler ile kişisel ve ev eşyalarının onarımı hariç.

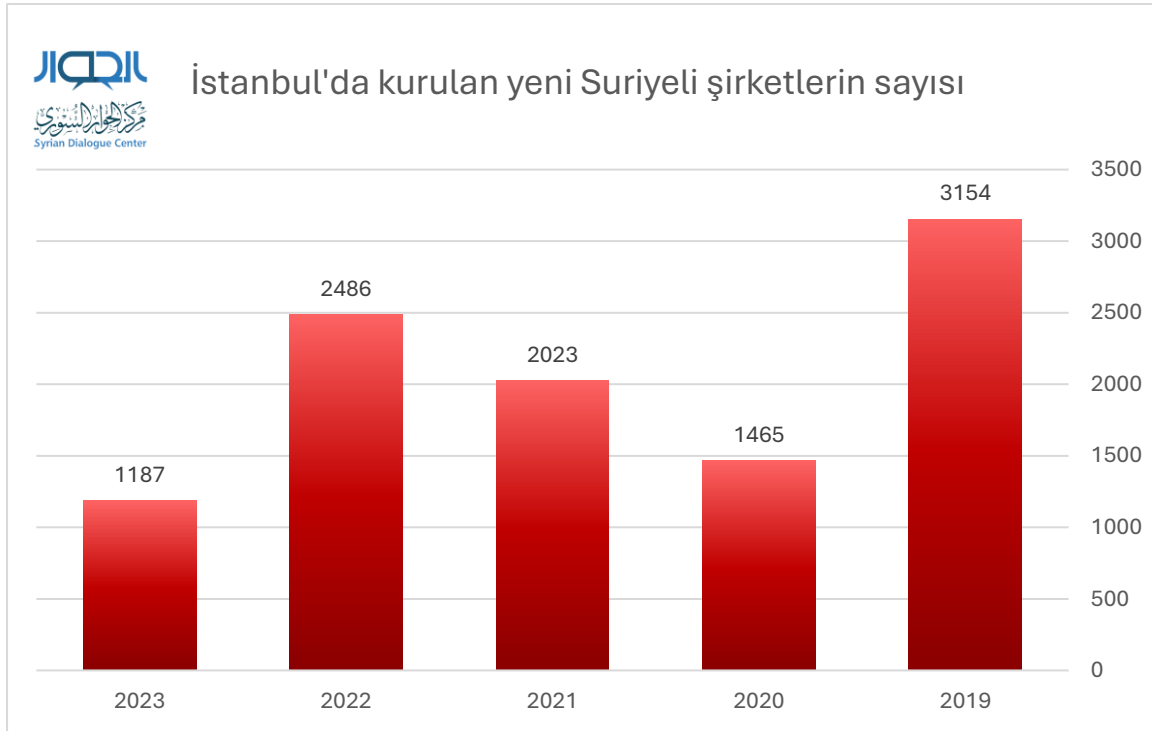
26 Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yayınlanan yabancı sermayeli şirketlerin listesi (üç rapor), a.g.e.

27 A.g.e.

Suriyeli şirketlerin Türk iş sektörlerindeki dağılımını toplam yabancı şirket dağılımına yakın olmakla birlikte, bazı sektörlerde faaliyet gösteren Suriyeli şirketlerin yüzdesi aynı sektördeki, özellikle de güvenlik, toptan ve perakende ticaret, inşaat ve gayrimenkul sektörlerindeki toplam yabancı şirketlerin ortalama yüzdesinden biraz daha yüksektir.

İstanbul'a gelen yeni Suriyeli yatırımcılar sayı bakımından İrânlılardan sonra ikinci sırada yer alırken, Suriyeli yatırımcılar perakende sektöründe yabancı yatırımcılar arasında ilk sırada yer alırken, makine ve otomobil sektöründe İrânlılardan sonra ikinci sırada yer almaktadır.²⁸

İstanbul Ticaret Odası verileri, İstanbul'da yeni Suriyeli şirketlere yönelik talebin en yüksek olduğu yılın 2019 yılı olduğunu, bunu 2022 yılının takip ettiğini, yeni şirketlere yönelik talebin en düşük yüzdede olduğu yılın ise Korona salgını döneminin de gerisinde kalan 2023 olduğunu göstermektedir (Şekil 4).

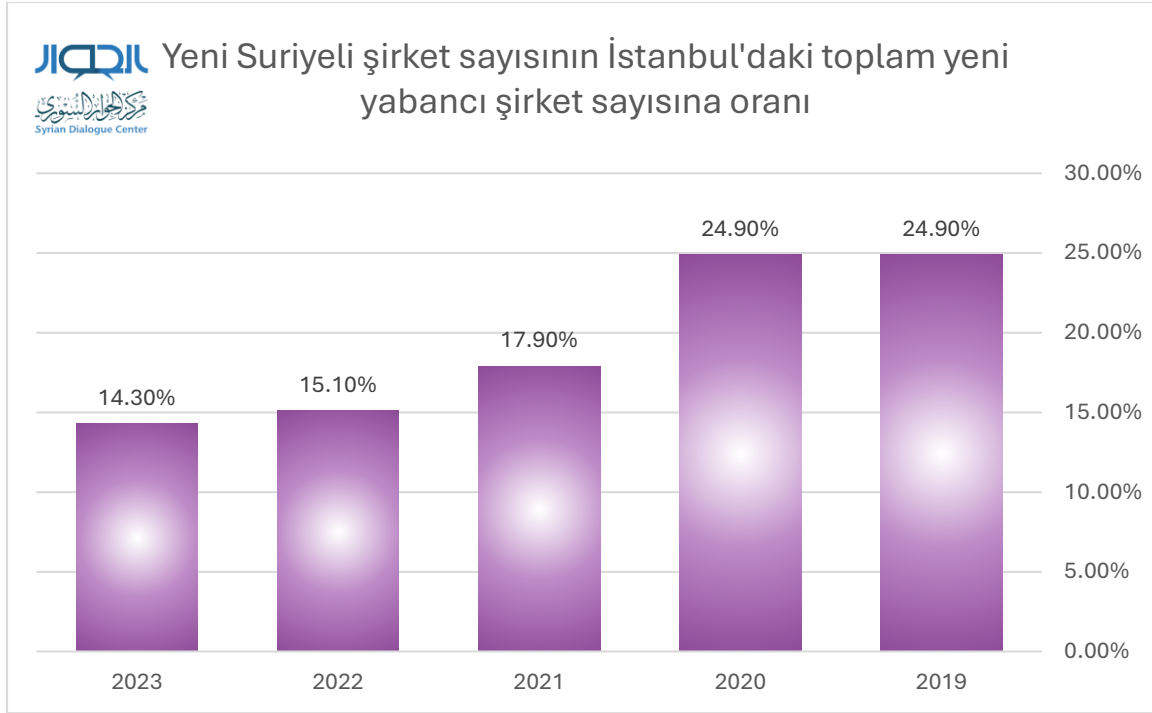

Şekil4 İstanbul'da kurulan yeni Suriyeli şirketlerin sayısı²⁹

2019 ve 2020 yıllarında İstanbul'da yeni yatırım yapan yabancı şirketlerin dörtte birini Suriyeli şirketler temsil ederken, 2023 yılında bu oran yüzde 14,3'e gerilemiştir. İstanbul'a yatırım yapan yeni yabancı şirket sayısında genel bir düşüş vardır (Şekil 5).

28 2023'te İstanbul'da yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin göstergeler, a.g.e.

29 A.g.e.

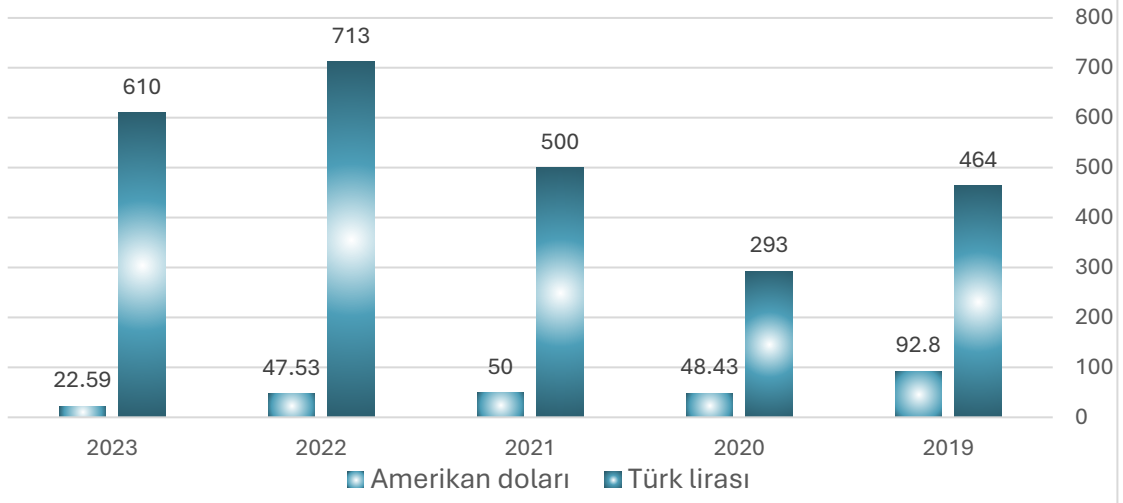

Şekil 5: Yeni Suriyeli şirket sayısının İstanbul'daki toplam yeni yabancı şirket sayısına oranı³⁰

2019'dan bu yana İstanbul'daki yeni Suriye sermayesinin toplam değeri 2,58 milyar Türk lirasına (261,76 milyon dolar) ulaşmıştır. Rakamlar, Türk lirası cinsinden tahmin edilen Suriye sermayesinin hacminin 2020'den sonra arttığını gösterirken, sermayenin dolar cinsinden değeri ise genel olarak yeni yabancı yatırımların, özelde ise Suriye yatırımlarının hacminde önemli bir azalma olduğunu göstermektedir. Rakamlar, Türk lirasının dolar karşısındaki düşüşüne rağmen İstanbul'daki yeni Suriye sermayesi hacminin 2020-2021-2022 yıllarında benzer seviyeleri koruduğunu, yeni Suriye sermayesi hacminin ise 2023'te yarı yarıya azaldığını göstermektedir (Şekil 6).

30 A.g.e.

İstanbul'da açılan sermayesinin toplam değeri bir milyon Türk Lirası/dolar olarak takdir edilen yeni Suriyeli şirketler

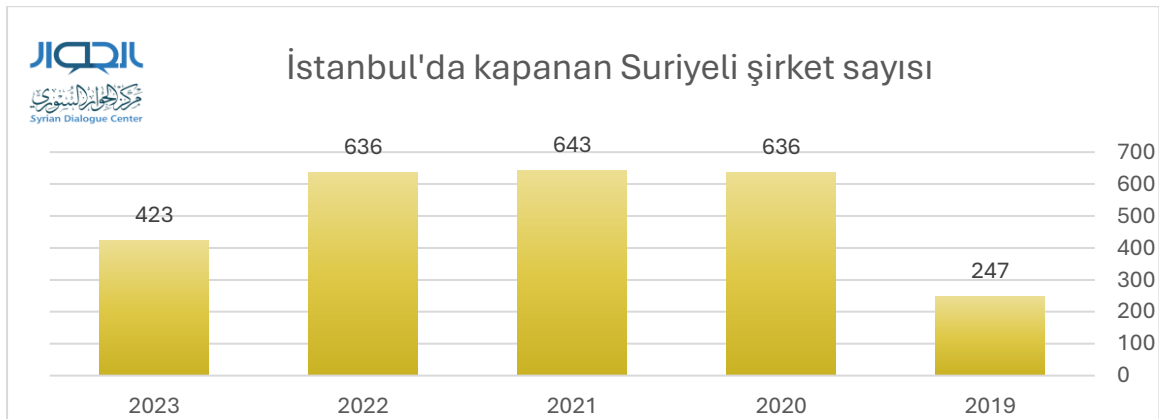
Şekil 6: İstanbul'da açılan yeni Suriyeli şirketlerin sermayesinin toplam değerinin bir milyon Türk lirası/dolar olduğu tahmin edilmektedir³¹

Yeni Suriye sermayesi, 2019-2020 yılları arasında toplam yeni sermayenin yaklaşık %13,8'ini oluşturmuştur. Ancak bu oranın %3,3'e gerilemesi, küçük sermayeli yeni şirketlerin girişi karşılığında büyük sermayeli Suriyeli şirketlerin Türkiye pazarından çekilmesiyle açıklanabilir (Şekil 7).

Şekil 7: Suriyeli yeni şirketlerin sermayesinin İstanbul'daki yeni yabancı şirketlerin toplam sermayesi içindeki yüzdesi

Öte yandan, bir dizi farklı faktör göz önüne alındığında, 2023 yılında İstanbul'da Türkiye pazarından çekilen yabancı yatırımcılar arasında Suriyeli yatırımcılar ilk sırada yer almıştır. Bu yatırımcıların büyük bir kısmı Fatih bölgesinde yoğunlaşarak perakende, ardından hizmet, ardından tekstil alanında çalışırken, 2019 yılından bu yana İstanbul'dan çekilen toplam Suriyeli yatırımcı sayısı 2.585 Suriyeli yatırımcıya ulaşmıştır (Şekil 8).

Şekil8: İstanbul'da kapanan Suriyeli şirket sayısı³²

32 A.g.e.

Suriyeli yatırımcıların bir bölümünün gerçekliği ve istekleri:

Suriyeli ve Arap iş adamlarının gerçekliğini ve Türkiye'deki mevcut duruma yönelik isteklerini daha yakından incelemek amacıyla, Türkiye'deki %96'sı Suriyeli olan 115 Arap iş adamı tarafından bir anket yanıtlanmıştır. Veri analizi, büyüklük kriterlerine odaklanmış, şirket sayısı ve kuruluş yılı, şirket büyüklüğü esas alınarak benimsenmiş olup, istihdam yalnızca "ESCWA" standartlarına göre dahil edilmiştir.³³ İşverenler de dahil olmak üzere 10'a kadar çalışanı olan yatırımlar ve şirketler çok küçük yatırımlar olarak sınıflandırılırken, 11-50 arası çalışanı olan yatırımlar ve şirketler küçük şirketler, 50-100 arası çalışanı olan şirketler ise orta ölçekli yatırımlar olarak sınıflandırılmaktadır.

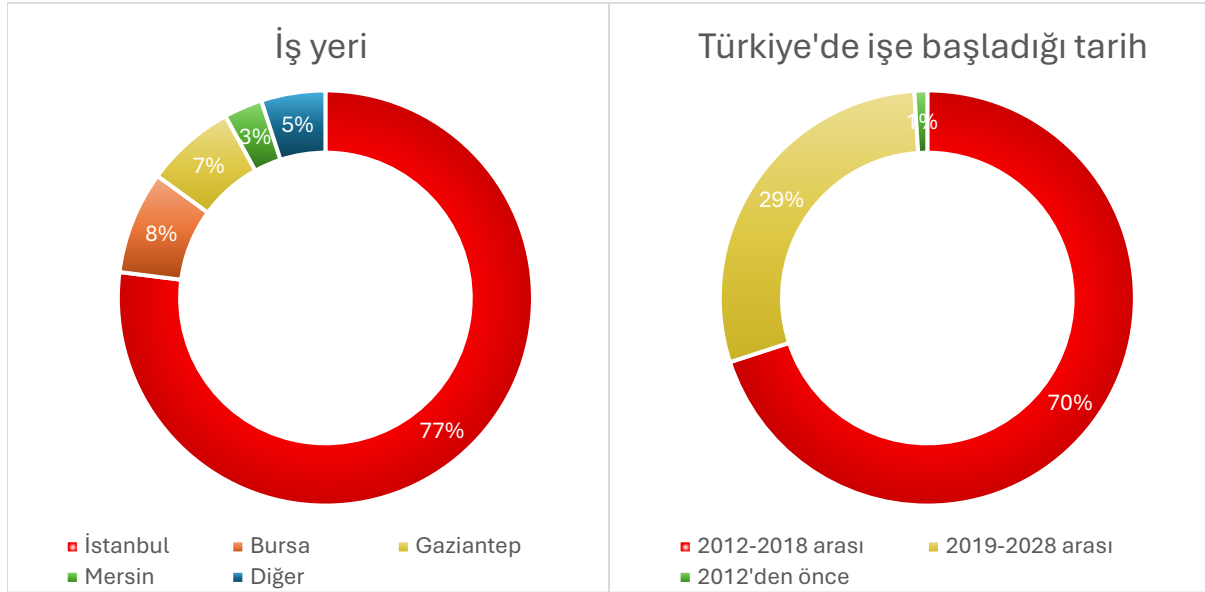
Veriler, dilimin 2019 yılı öncesinde kurulan şirketler ve sonrasında kurulan şirketler olarak ayrıştırılmasıyla da analiz edilmiştir. 2019 yılı, Türkiye'de ekonomik krizin ortaya çıkışı ve krizlerin başlangıcına sahne olması nedeniyle farklılaşma açısından belirleyici bir yıl olarak değerlendirilmiştir. Türk lirasının dolar karşısında değer kaybının yanı sıra iç kutuplaşmanın daha da arttığına tanık olunmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi, İstanbul ve Ankara belediyelerinin kaybedilmesinden sonra Türk hükûmeti Suriyelilere karşı daha sert politikalar benimsemiştir. Bu bölümde, ankette ele alınan kesimin özelliklerini, ekonomik katkılarına genel bir bakışı, işlerini en çok etkileyen faktörleri, ayrıca gelecek algılarını ve kararlarını inceleyeceğiz.

Duyarlı kesimin özellikleri:

Ankete katılan iş adamı ve yatırımcıların yüzde 77'si İstanbul'da, yüzde 8'i Bursa'da, yüzde 7'si Gaziantep'te, yüzde 3'ü Mersin'de ve yüzde 5'i diğer illere dağılmış durumdadır. Bunların %71'i işini 2019 yılından önce, %29'u ise işini 2019 yılından sonra kurmuştur (Şekil 9).

---

³³ Küçük ve orta ölçekli şirketler, ESCWA.

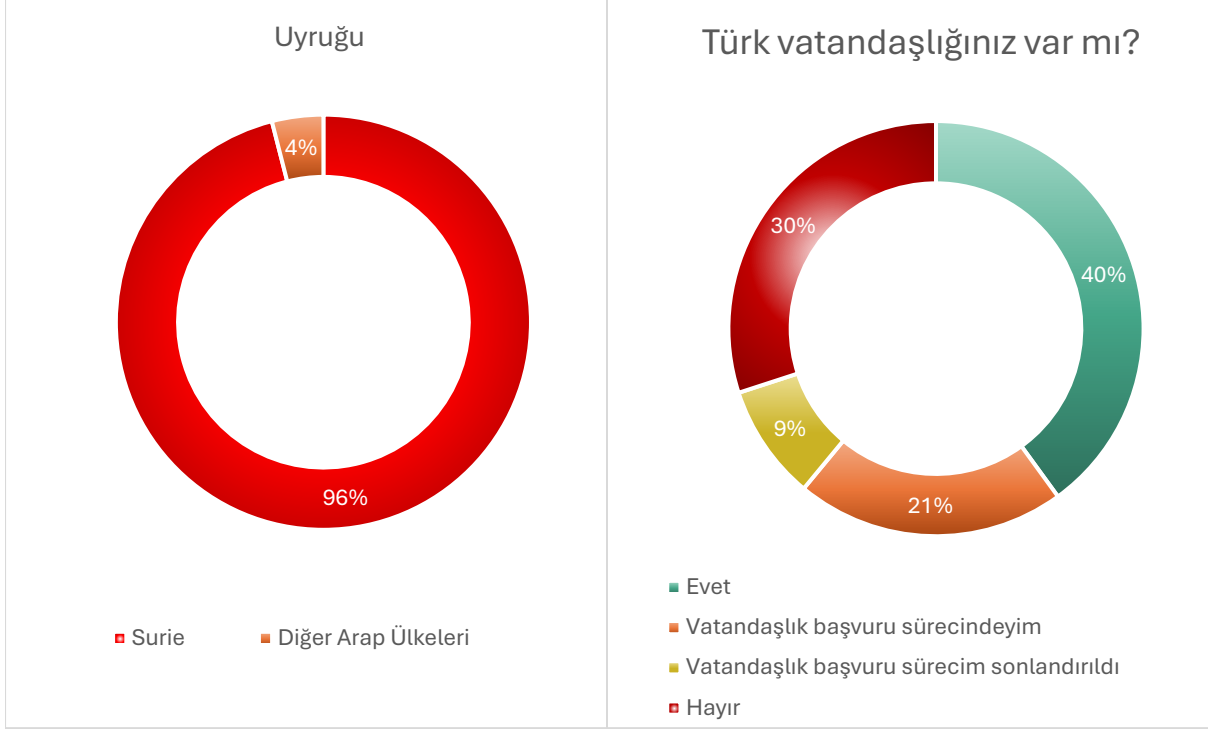

Şekil9: Ankete katılan örneklemin özellikleri: Türkiye'deki iş yeri ve işe başlama tarihi

Katılımcıların asıl uyruklarına bakıldığında %96'sının Suriyeli, %4'ünün diğer Arap uyruklu olduğu ve yanıt veren kesimin %40'ının Türk vatandaşlığını aldığı belirtilmiştir.³⁴ Yüzde 21'i vatandaşlığa alınma sürecindeyken, yüzde 39'u henüz Türk vatandaşlığına geçmemiştir (Şekil 10).

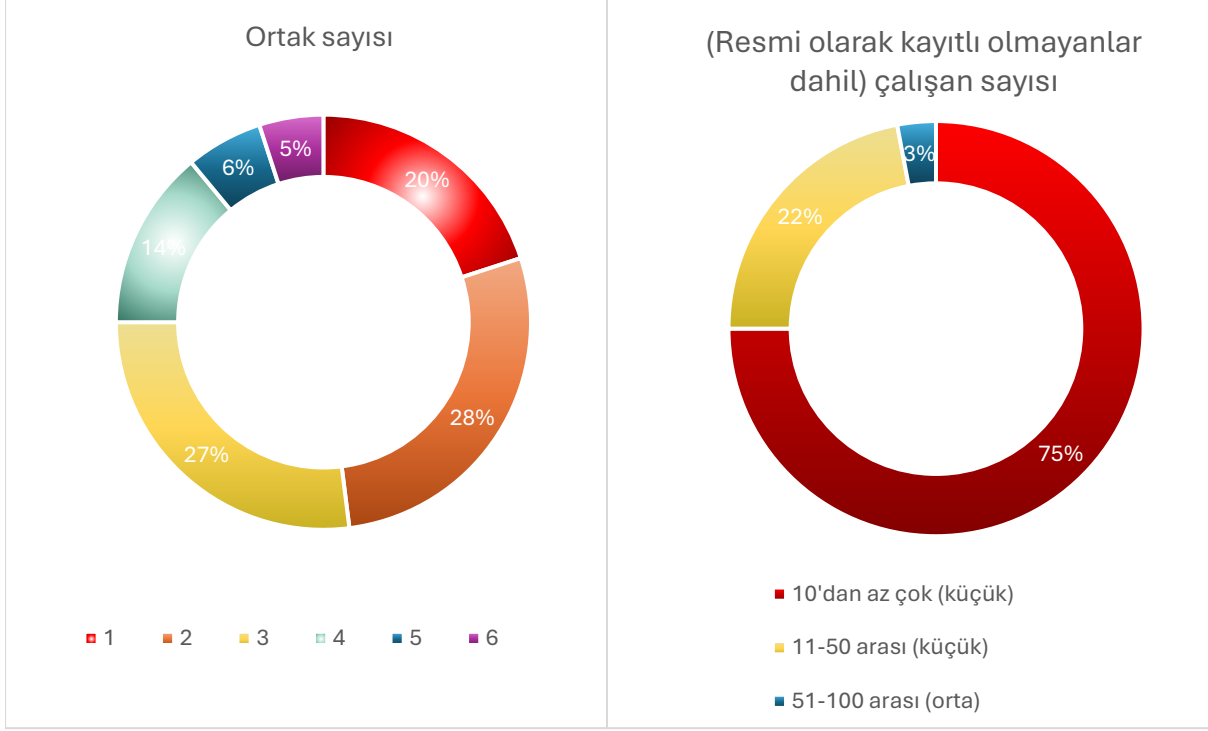
34 Katılımcıların %40'ı Türk vatandaşlığı almış olmasına rağmen, yatırımlarını yaptıkları sermayenin Türkiye dışından gelmesi nedeniyle bu yatırımlar Suriye sermayesi olarak kabul edilmekteydi ve ayrıca işlerine ve şirketlerine yabancı şirket oldukları gerekçesiyle ruhsat verilmekteydi. Bu yatırımlar sayesinde daha sonra Türk vatandaşlığını almışlardır.

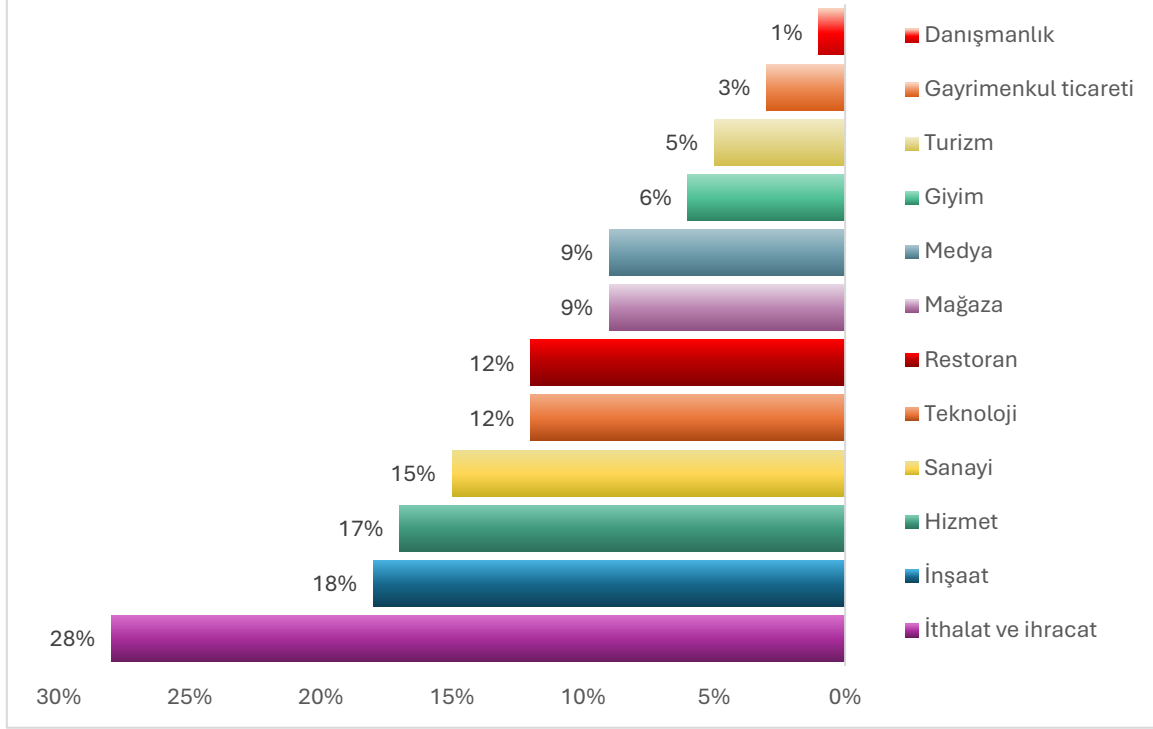
Şekil10: Ankete katılan örneklerin özellikleri: İş yeri, asıl uyruk ve Türk vatandaşlığının kazanılması

Ankete katılan kesimin yanıtlar, ankete katılan projelerin %20'sinin tek sahibine ait olduğunu, projelerin %28'inin iki ortağa, %27'sinin 3 ortağa, %14'ünün 4 ortağa, %6'sının 5 ortağa, %5'i ise 6 ortağa ait olduğunu göstermektedir. Partnerlerin aynı aileden ya da akrabalardan olması muhtemeldir. Suriye'deki iş modeli bireysel veya aile şirketlerinin hakimiyetindedir. Öte yandan, ankete katılan projelerin yüzde 75'i 10'dan fazla çalışanı olmayan "çok küçük projeler" kategorisine girerken, ankete katılan projelerin yüzde 22'si çalışan sayısı 11-50 çalışan arasında değişen "küçük projeler" kategorisinde yer alırken, projelerin sadece %3'ü çalışan sayısı 51-100 arasında değişen "orta ölçekli projeler" olarak sınıflandırılmıştır (Şekil 11).

Şekil11: Yanıt veren örneğin özellikleri, Ortak sayısı ve çalışan sayısı

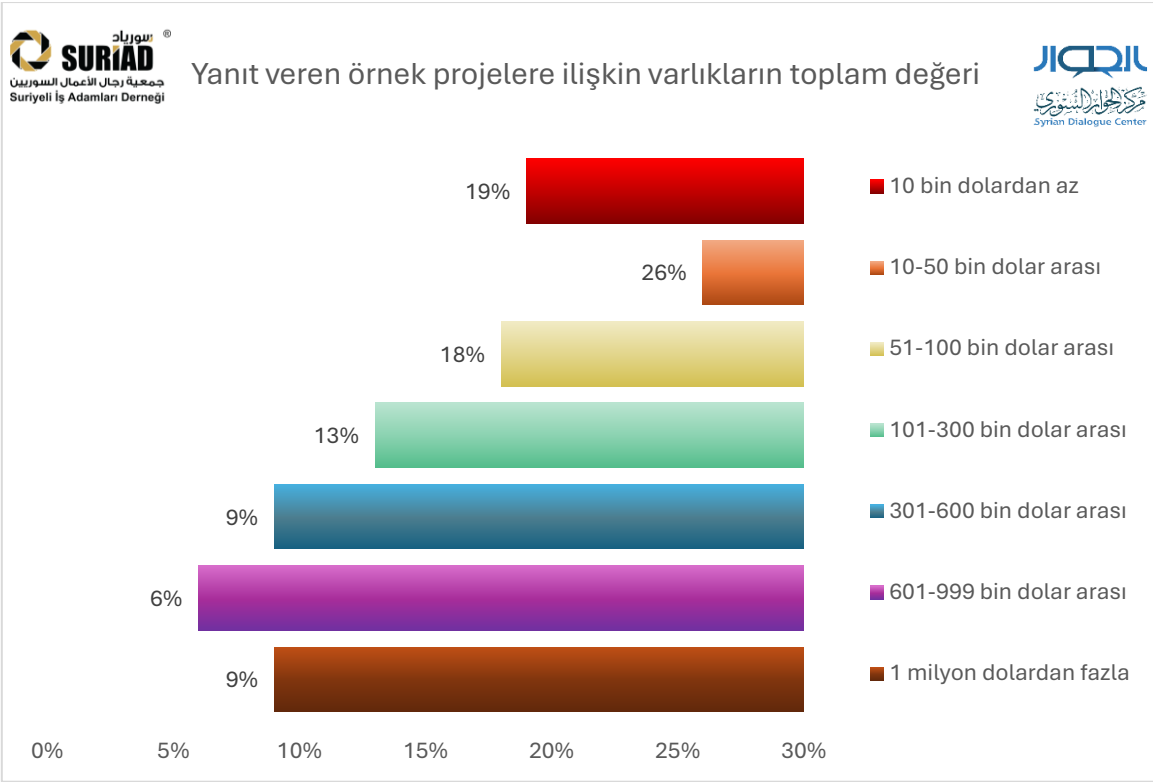
Ankete katılan kesimin detaylı çalışma alanına baktığımızda, %28'inin ithalat ve ihracat alanında, %18'inin inşaat alanında, %17'sinin hizmetler alanında, %15'inin sanayi üretimi alanında, %12'sinin teknoloji ve restoran alanlarında, çalıştığını görmekteyiz. Perakende satışların (mağaza) %9'u perakende satış (mağaza) alanında, %9'u bilgi ve pazarlama hizmetleri sağlayan kuruluşlarda, %6'sı giyim alanında, %5'i turizm alanında, %3'ü ise gayrimenkul alanında ve %1'i danışmanlık alanında olduğu görülmektedir (Şekil 12).

Şekil12: Katılımcı örneklemin çalışma alanı

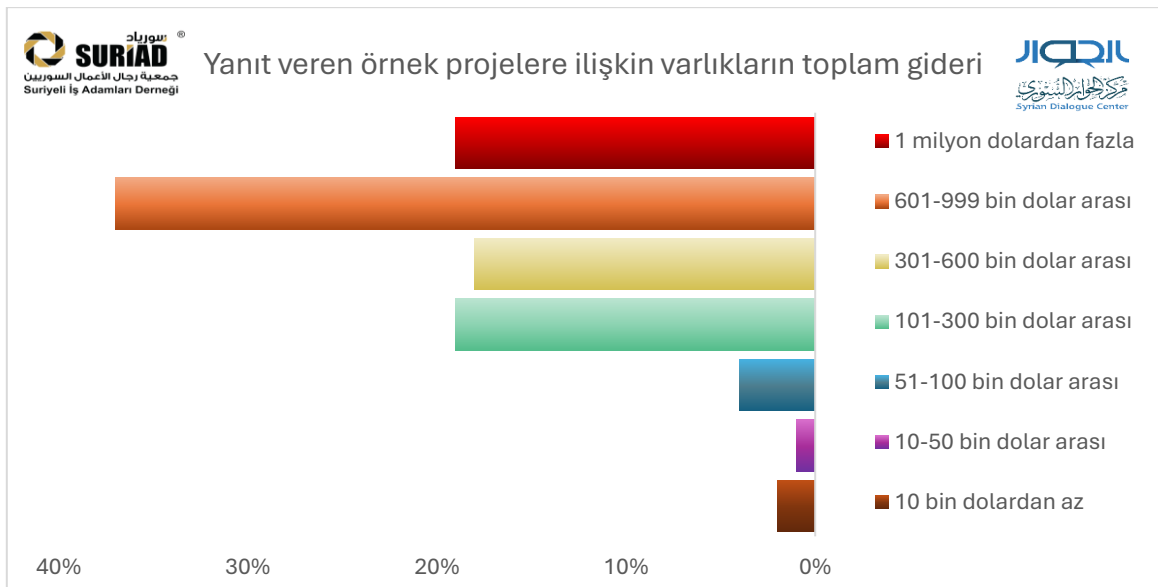
Yanıt veren kesimin ekonomik katkıları:

Ankete katılan Suriyeli iş adamı ve yatırımcılardan oluşan kesimin ekonomik katkılarını öğrenmek ve analiz etmek amacıyla, bu şirketlerin sağladığı yabancı fon miktarını belirlemeye yönelik bir dizi soru sorulmuştur. İşletmenin sahip olduğu gayrimenkul, araba, ofis ve makinelerin değerini içeren yanıt veren örnek projelerin varlıklarının toplam değerine baktığımızda, bu örneklemin %19'unun varlıklarının değerinin 10.000 ABD Dolarına ulaşmadığını, %44'ünün varlıklarının değerinin 10.000-100.000 dolar arasında olduğunu, %28'i varlıklarının değerinin 101-999 bin dolar arasında olduğunu, %9'unun ise varlıklarının değerinin bir milyon dolar ve üzerinde olduğunu görmekteyiz (Şekil 13).

Şekil 13: Yanıt veren örnek projelere ilişkin varlıkların toplam değeri

Sonuçlar aynı zamanda yanıt veren örnek projelere yönelik, kar hariç, kiralari, faturalari, maaşlari, vergileri ve ham maddeleri içeren harcamaların toplam değerini de göstermektedir. Sonuçlar, bu örneklemin %19'unun harcamalarının 10.000 \$'a ulaşmadığına, %55'inin harcamalarının 10.000-100.000 \$ arasında, %24'ünün harcamalarının 101.000-999.000 \$ arasında değiştiğine, %2'sinin ise harcamalarının yaklaşık bir milyon veya daha fazla olduğuna işaret etmektedir (Şekil 14).

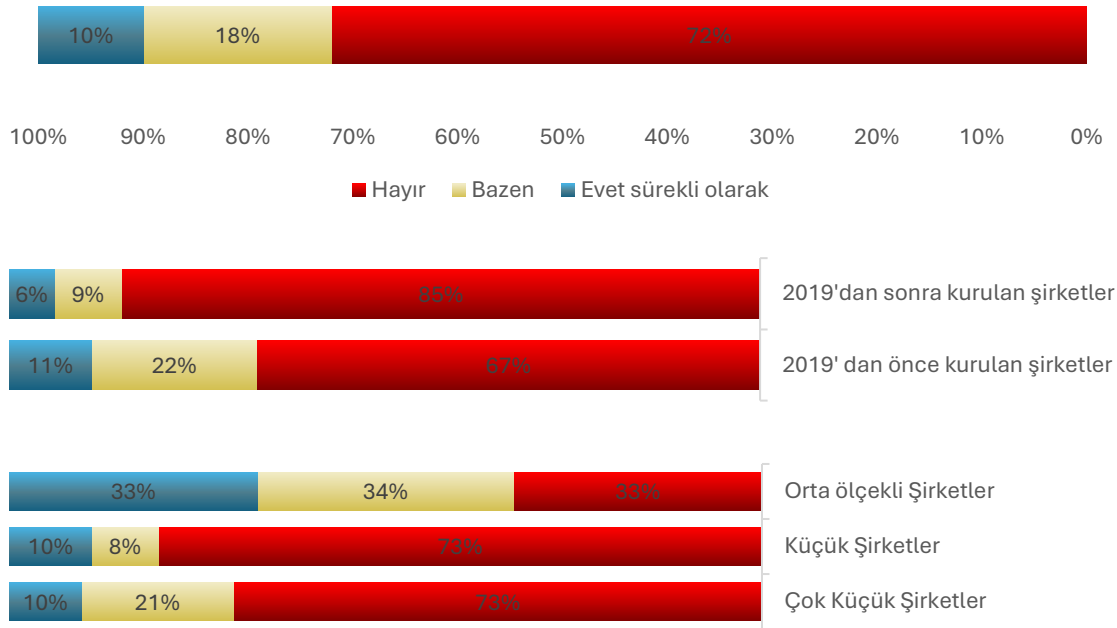

Şekil 14: Yanıt veren örnek projelerin toplam yıllık harcamaları

Türkiye dışından mal ithalatı faaliyetleri sorulduğunda katılımcıların %28'i ithalat faaliyeti yürüttüklerini belirtmiştir. Bunların %10'u periyodik olarak bunu yapmakta ve 2019 öncesinde kurulan şirketlerin yanı sıra orta ölçekli şirketlerin de ithalat faaliyetlerinde daha aktif olduğu görülmektedir (Şekil 15). İthal edilen malzemeler; endüstriye yönelik ham maddeler, elektronik aletler ve teknik cihazlar, plastik malzemeler, bazı gıda maddeleri, tıbbi malzemeler, aksesuarlar ve otomobiller arasında değişmektedir.

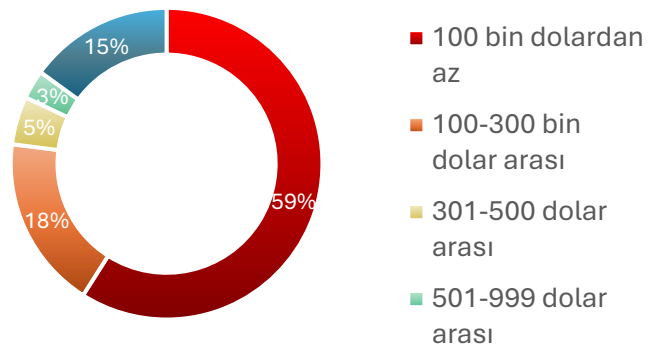
Türkiye dışından mal ithal ediyor musunuz?

Şekil15: Türkiye dışından mal ithalatı

Ayrıntılı cevaplar, yıllık ithalat hacminin %59'unun 100.000 doların altında, %18'inin 100.000-300.000 dolar arasında, %8'inin 301.000-999.000 dolar arasında ve %15'inin 1 milyon doların üzerinde olduğunu göstermektedir (Şekil 16).

Yıllık ithalat işlemlerinin dolar cinsinden tahmini hacmi ne kadar?

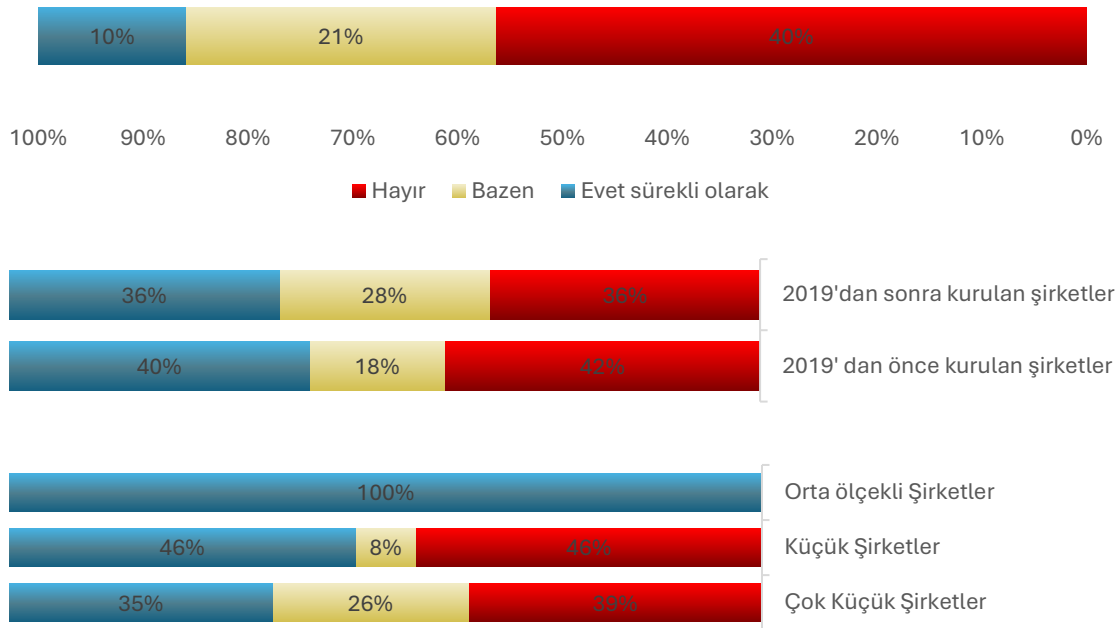

Şekil16: Yıllık ithalat işlemlerinin hacmi dolar cinsinden tahmin edilmektedir

Türkiye dışına mal ihraç etme faaliyetlerine gelince, bunlar daha nettir. Ankete katılan kesimin %60'ı ihracat faaliyetleri yürüttüklerini, bunların %39'u periyodik olarak gerçekleştirdiklerini ve orta ölçekli şirketlerin ihracat operasyonlarında daha aktif görüldüğünü hem küçük hem de çok küçük şirketlerin aktif olduğunu ve ihracat faaliyetlerinde bulunan şirketlerin ise ihracat operasyonlarında daha aktif görüldüğünü belirtmiştir. 2019 yılı öncesinde kurulan firmalar dönemsel ihracat faaliyetleri göstermiş olup, 2019 sonrası kurulan şirketlere göre daha yüksek oranlarda, 2019 sonrası kurulan firmalar 2019 öncesi kurulan şirketlere göre ara sıra ihracat faaliyetlerini daha yüksek oranda gerçekleştirmektedir (Şekil 17). İhraç edilen bu malzemeler, deterjan, kimyasal madde, inşaat malzemeleri ve bazı tıbbi malzeme ve cihazların yanı sıra mobilya, gıda ürünleri, aksesuarlar, otel ekipmanları, makine ve gıda ürünleri, giyim, özellikle tesettür giyim ve bazı yazılım hizmetleri gibi farklı ürünlerden oluşmaktadır. Bir çalışma, Suriyeli yatırımcıların yerel pazarlara yönelmek yerine ihracat yapıp dış pazarlarla ilgilenme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu, sürtüşmeyi azaltmak, sorunlardan kaçınmak ve daha iyi kar elde etmek amacıyla yapılmaktadır³⁵.

Türkiye dışından mal ithal ediyor musunuz?

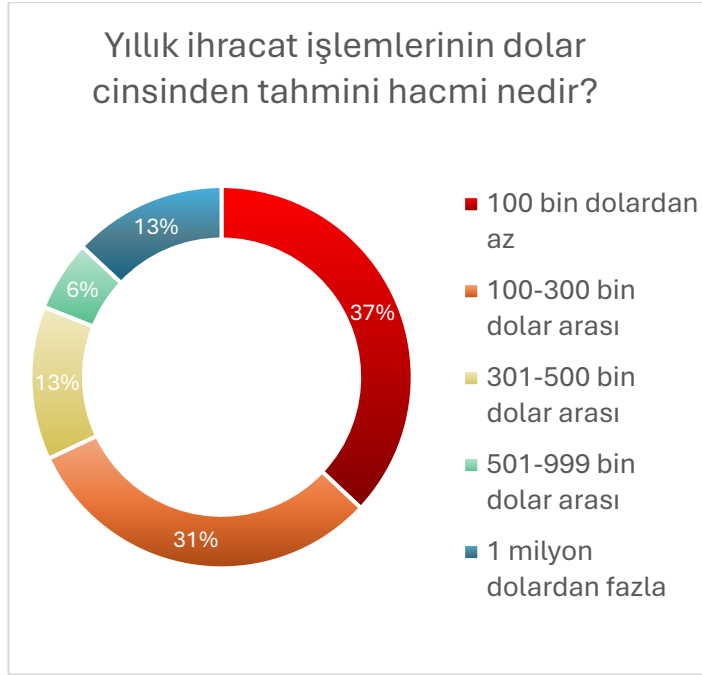

Şekil17: Türkiye dışına mal ihracatı

35 "Türkiye Göç Raporu: Bütünleşik Göç Politikalarını Anlamak ve Yönetmek İçin Bir Yol Haritası":

UTESAV (2024), "TÜRKİYE'NİN GÖÇ RAPORU, Göçü Anlamak ve Yönetmek, BÜTÜNLEŞİK BİR GÖÇ POLİTİKASININ YOL HARİTASI", MUSIAD

İhracat, döviz güvence altına alma ve ekonomik toparlanmayı teşvik etmede önemli bir kaynak olduğundan, ekonomiyi destekleyen önemli ekonomik faaliyetlerden biri olarak kabul edilmektedir. Suriyeliler, başta Orta Doğu ülkeleri olmak üzere birçok ülkeye Türk ihracatının artmasına ve canlanmasına katkıda bulunmuştur. Belediye başkanının Suriyelilerin uluslararası ticareti teşvik etme ve şehre yeni pazarlar açma konusundaki rolünü kabul ettiği Gaziantep gibi Suriyeli şirketlerin bulunduğu illerin ihracatı önemli ölçüde artmıştır³⁶.

Şekil18: Yıllık ihracat işlemlerinin hacmi dolar cinsinden takdir edilmektedir.

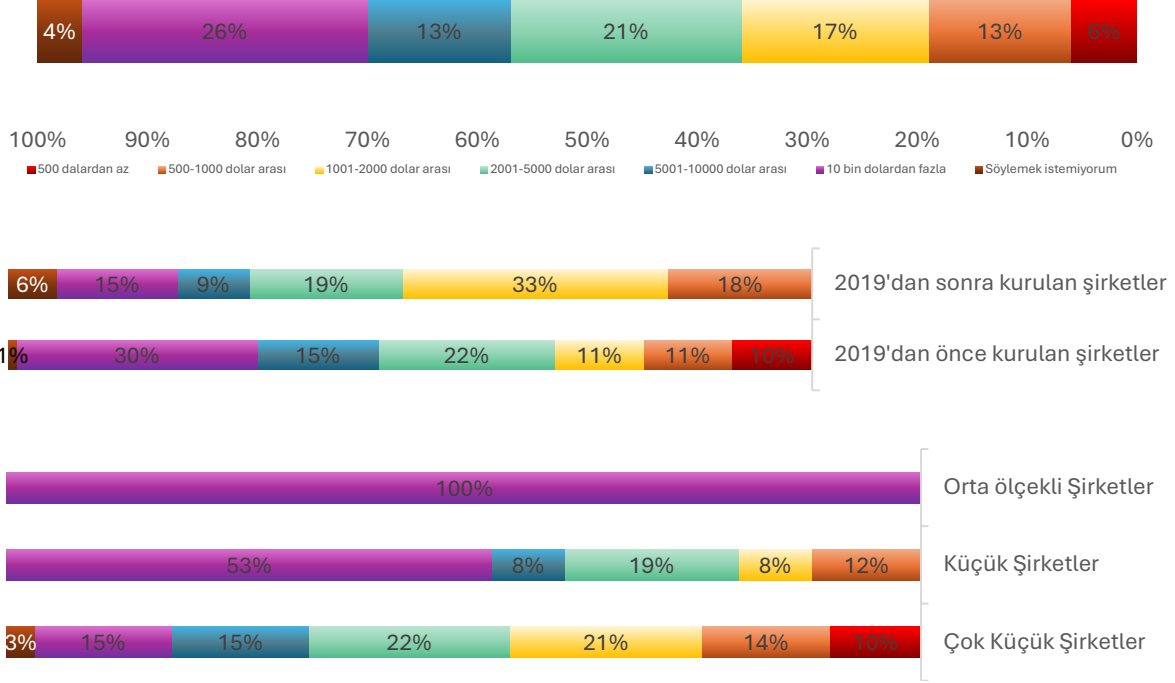
Ayrıntılı cevaplar, yıllık ihracat işlem hacminin %37'sinin 100.000 \$'ın altında, %31'inin 100.000-300.000 \$ arasında, %19'unun 301.000-999.000 \$ arasında ve %13'ünün 1 milyon \$'ın üzerinde olduğunu göstermektedir (Şekil 18).

Özellikle bazı Suriyeli firmaların bürokratik yükü azaltmak amacıyla aracı Türk firmalar üzerinden ihracat yapması nedeniyle ihracat hacminin açıklanan resmi rakamların üzerinde olması beklenmektedir³⁷.

Ankete katılan kesimin ödediği yıllık vergi miktarına ilişkin - sağlık sigortası hariç - %19'u 1.000 \$'ın altında vergi ödediğini, %38'i 1.001-5.000 \$ arasında, %13'ü 5.001-10.000 \$ arasında ve %26'sı 10.000 \$'dan fazla vergi ödediğini belirtmiştir (Şekil 19).

36 Türkiye'deki Suriyeliler: İhracatı teşvik etmeye ve iş fırsatları yaratma konusunda ekonomik katkılar , Suriye Diyalog Merkezi, yayın tarihi 8/7/2022

37 A.g.e.

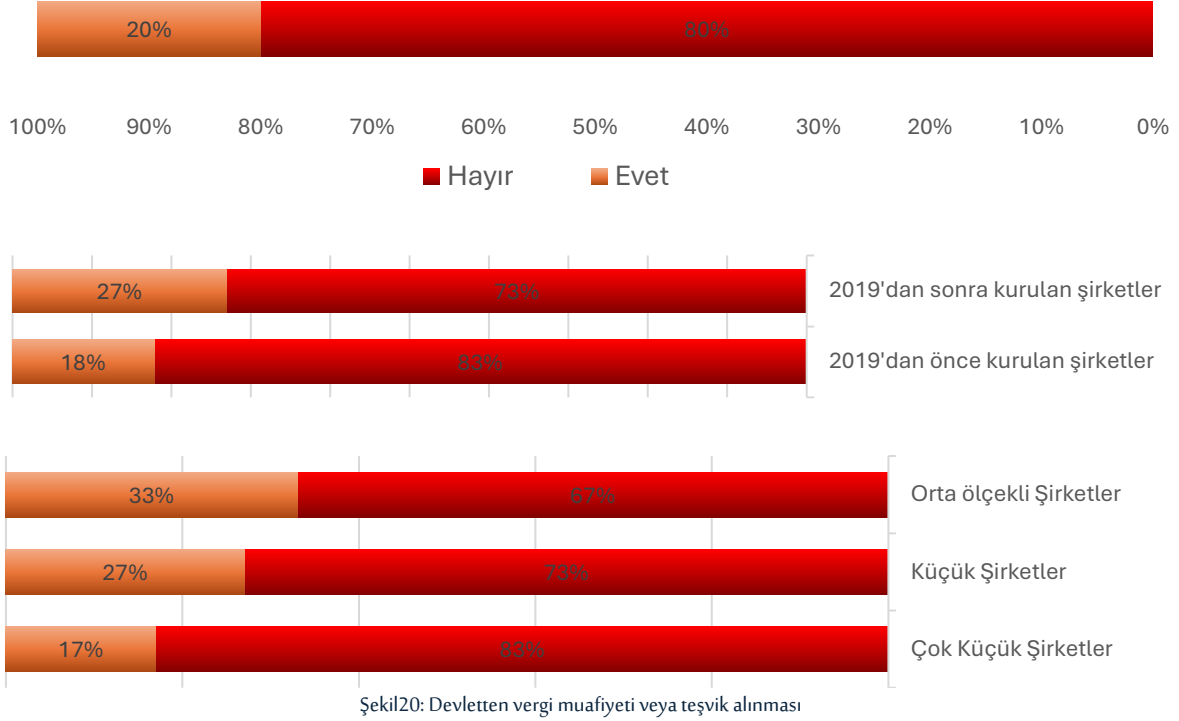
Şekil19: Katılımcı kesimin ödediği yıllık vergiler

Türk hükûmetinin yatırımı teşvik etmek amacıyla sağladığı vergi muafiyetleri ve teşviklere gelince, toplam katılımcı kesiminin %20'si bu muafiyet veya teşviklerden yararlandıklarını belirtmiştir. Orta ölçekli şirketlerin, çok küçük şirketlere ve 2019'dan sonra kurulan şirketlere kıyasla bu muafiyetlerden bir dereceye kadar daha fazla yararlandığı görülmektedir. Bu da hükûmetin özellikle ekonomik kriz gölgesinde yatırımları çekme ve yatırımcıları teşvik etme çabalarını yansıtmaktadır³⁸ (Şekil 20).

38 Küçük ve orta ölçekli ekonomik işletmelerin geliştirilmesiyle ilgilenen bir uzman, muafiyetler ve teşviklerle ilgili bilgilerin az olabileceğini, çünkü yabancı yatırımcıların dil engeli veya bilgi eksikliği nedeniyle bu bilgilere erişmesinin kolay olmadığını belirtmektedir. Çünkü bu muafiyetlerin elde edilmesi, bu fırsatları takip eden ve başvuruda bulunan uzman muhasebecilerin varlığına bağlıdır.

Daha önce devletten vergi muafiyeti veya teşvik aldınız mı?

Suriyeli yatırımcılar açısından yabancı yatırımları etkileyen faktörler:

Yanıt veren kesime yatırımlarını etkileyen en önemli faktörler sorulduğunda, anketin sonuçları, aşağıdakilere göre en etkili olandan en az etkili olana doğru sıralanabilecek bir dizi faktöre işaret etmektedir:

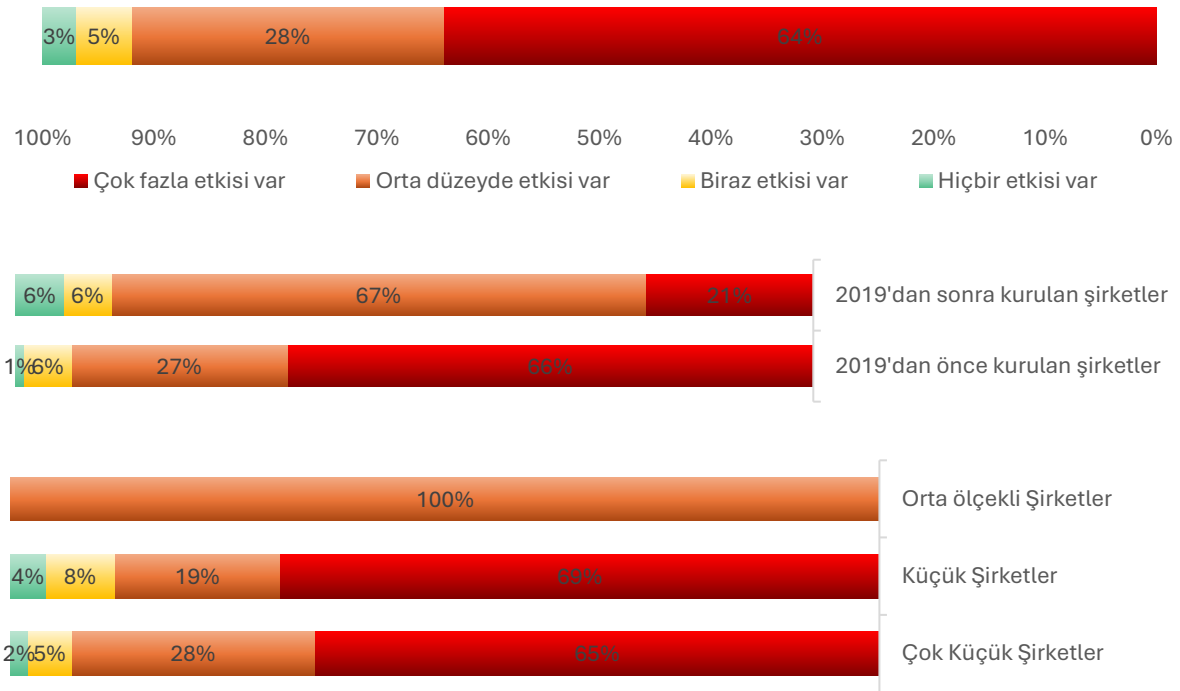
- 1- Finansal kriz ve enflasyon.
- 2- Türk vatandaşlığını alamamak.
- 3- Özellikle sosyal medyada kışkırtıcı eylemler ve ırkçı söylemler.
- 4- Çalışma izinlerinin alınması sırasında yaşanan bürokratik zorluklar.
- 5- Yabancılar için kanunların belirsizliği.
- 6- Hareket ve ulaşım kısıtlamaları.
- 7- Vergiler.
- 8- Bankacılık işlemleri.
- 9- Deneyimli işçi bulmanın zorluğu.

Ayrıntılı yanıtlara dönecek olursak, ekonomik krizin ve enflasyonun etkileri yabancı yatırımcıların en önemli kaygılarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. %68'i bu durumun işlerini büyük ölçüde

etkilediğine, %28'i ise kendilerini orta derecede etkilediğine inanmaktadır. Bu kaygılar daha çok çok küçük ve küçük şirket sahipleri ile 2019 öncesinde kurulmuş ve ekonomik kriz yaşanmadan önce Türkiye pazarını test etmiş şirketler arasında ortaya çıkmaktadır (Şekil 21).

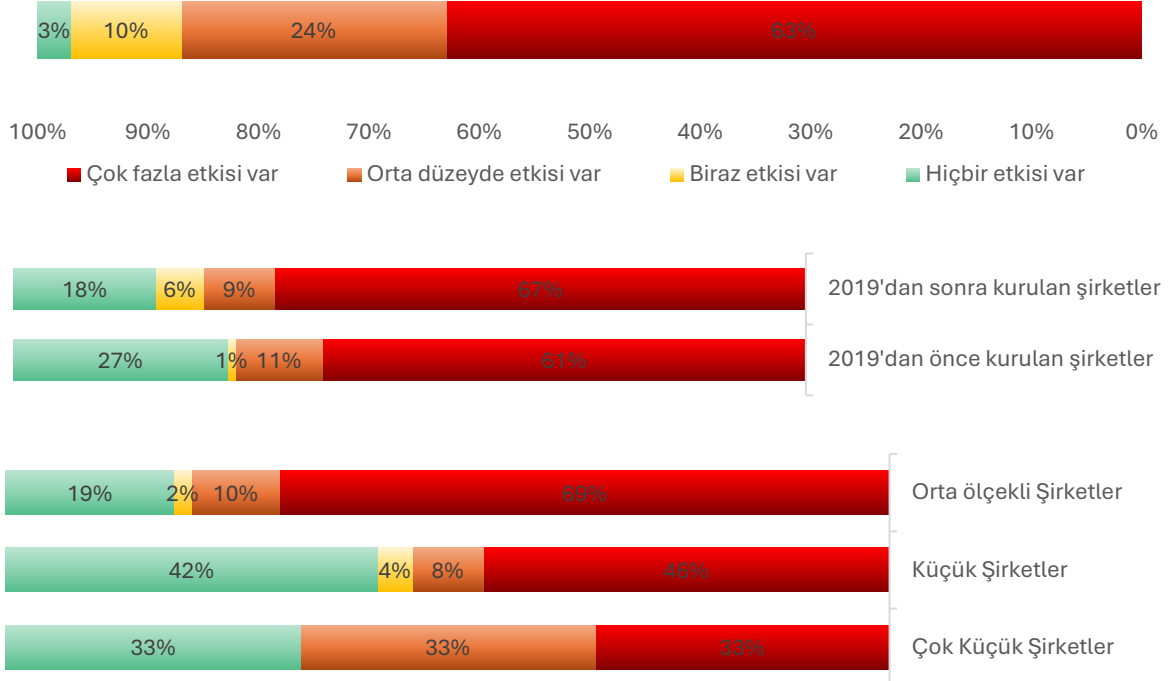
Ekonomik kriz ve enflasyonun işleriniz üzerinde ne derece etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?

Şekil21: Ekonomik kriz ve enflasyonun yanıt veren kesimin yatırımları üzerindeki etkisi

İkinci olarak ankete katılan kesimin cevapları, Türk vatandaşlığının alınmasının yatırımcıları, özellikle de Suriyeli yatırımcıları çok etkileyen bir faktör olduğunu göstermiştir. Yüzde 63'ü büyük oranda, yüzde 24'ü orta derecede etkilediğini belirtirken, bu etki orta ölçekli yatırımlarda ve 2019 sonrası kurulan şirketlerde daha belirgin olmuştur (Şekil 21). Bu etkinin nedeninin bir yandan Türk vatandaşlığı almanın yarattığı istikrar durumu, diğer yandan yabancıların bürokratik sorunları nedeniyle yük haline gelen ikamet yenileme ve seyahat izni alınması sorunlarının ortadan kalkması olması muhtemeldir. Ayrıca ülkeler arasında seyahat etmek ve nispeten daha kolay bir şekilde vize alma kolaylığı da buna eklenebilir.

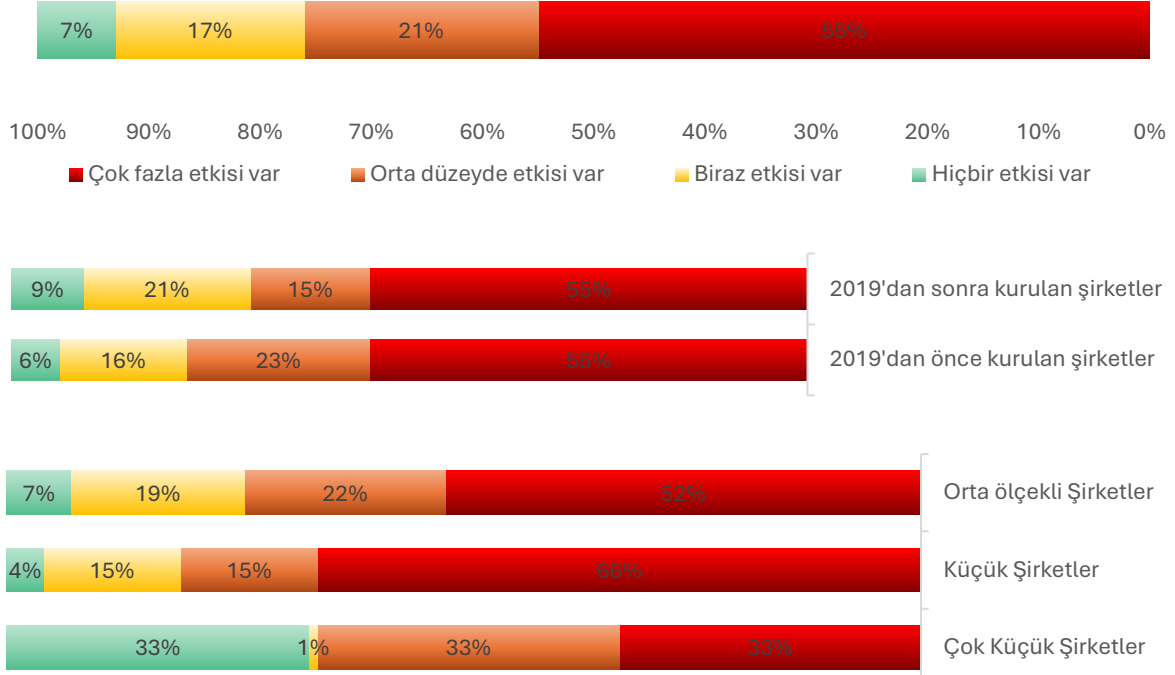
Türk vatandaşlığını alamamanın işine ne derece etki ettiğini düşünüyorsunuz?

Şekil22: Türk vatandaşlığını alamamanın ankete katılan kesimin yatırımlarına etkisi

Öte yandan sosyal medyadaki ırkçı söylem ve kampanyalar da yatırımcılar için kaygı verici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal uyum ve kamuoyu üzerindeki etkisi nedeniyle ankete katılanların %55'i oldukça etkili olduğunu düşünürken, %21'i orta derecede etkisi olduğunu düşünmektedir. Bu endişeler, çalışan sayısı 11-50 arasında değişen küçük şirketlerde açıkça görülmektedir. Daha az oranda görülse de işletmeleri yabancı müşterileri hedefleyen mağazalardan ibaret olan küçük şirketler arasında, kuruluş tarihlerine bakılmaksızın benzer kaygılar görülmektedir (Şekil 23).

Sosyal medyadaki ırkçı söylem ve kampanyaların işinize ne derece etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?

Şekil23: Sosyal medyada ırkçı söylem ve kampanyaların yanıt veren kesimin yatırımlarına etkisi

Özellikle 2021 yılında Ankara'daki Altındağ olaylarından³⁹ ve 2024 yılında Kayseri'de yaşananlardan⁴⁰ sonra bu kaygıların ciddiye alınması gerekmektedir. Kışkırtmalar, bölgedeki Suriyeli dükkân ve atölyelerin hedef alınmasına, parçalanıp yakılmasına, arabalarının ve evlerinin hedef alınmasına yol açmıştır. Ayaklanmalar diğer illere de sıçramış ve yerel polis bir süre sonra olayları kontrol altına alamamaya başlamıştır.

Dördüncü olarak ise yatırım sahiplerinin işlerini aksatan sorunların başında çalışma izni alma ve bürokratik işlemler gelmektedir. Yanıt veren örneklemin %47'si bunların önemli etkiye sahip sorunlar olduğunu, %27'si ise orta etkiye sahip sorunlar olduğunu ifade etmiş olup, bu sorunlar çok küçük proje sahipleri ve 2019'dan sonra kurulan şirketler arasında açıkça görülmektedir (Şekil 24). İş adamları ve yatırımcılar, oturma ve çalışma izinlerini yenilemek için her yıl karşılaştıkları pek çok zorluk ve bürokratik engele dikkat

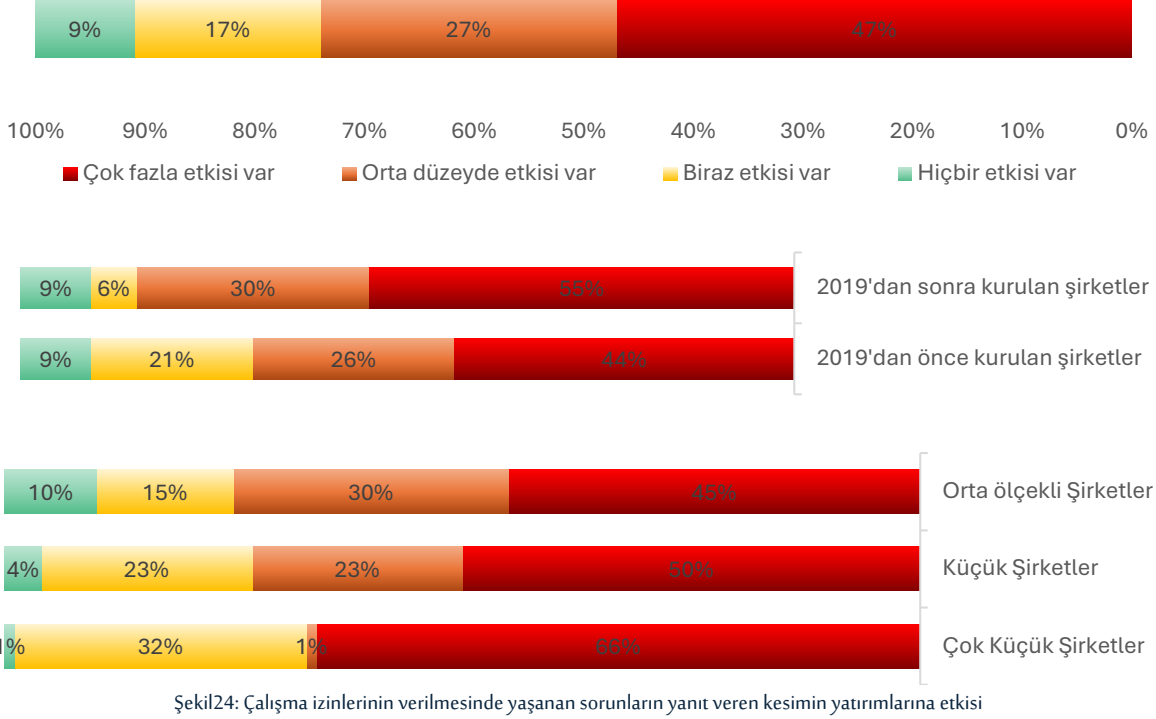
39 Bir Türk gencinin öldürülmesinin ardından Ankara'daki ayaklanmalarda Suriyeli mültecilerin dükkanları ve evleri yıkıldı , Al Jazeera Net, yayın tarihi 12/8/2021.

40 Türkiye'nin Kayseri ilinde Suriyelilere yönelik saldırıların sonuçları Suriye'nin kuzeyine kadar uzanıyor , Al Jazeera Net, yayın tarihi 1/7/2024.

çekmiştir. Bu zorluklar, çözümsüz bir şekilde sahiplerinin zamanını ve emeğini tüketen ciddi bir soruna dönüşmüş, onları göçe ve yeni bir yerleşim yeri aramaya teşvik eden itici faktörlerden biri haline gelmiştir⁴¹.

Çalışma izinlerinin verilmesinde yaşanan sorunların işinize ne derece etki ettiğini düşünüyorsunuz?

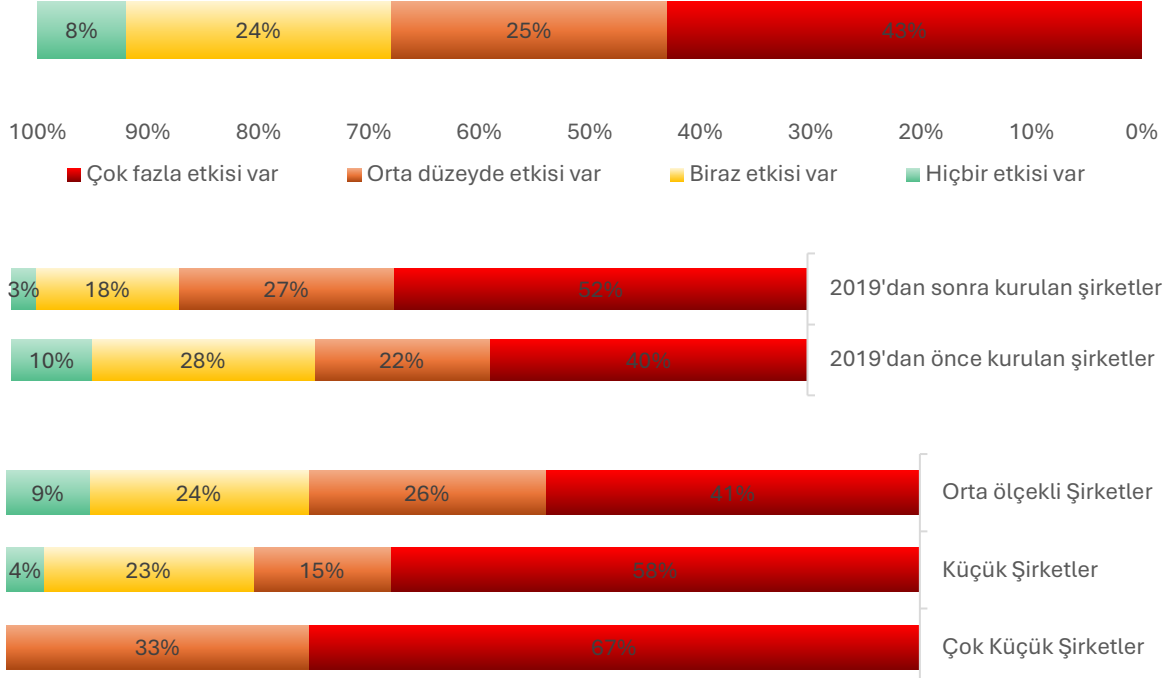

Şekil24: Çalışma izinlerinin verilmesinde yaşanan sorunların yanıt veren kesimin yatırımlarına etkisi

Çalışma izni ve resmi izin alma sorunlarının yanı sıra yanıt veren örnekleme yatırımlarla ilgili kanunların belirsizliğine dikkat çekilmiştir. Cevapların %43'ü bu belirsizliğin yatırımları büyük ölçüde etkilediğini belirtirken, %25'i ise orta derecede etkili olduğunu belirtmiştir. Bu sorun 2019'dan sonra kurulan küçük projelerde daha net ortaya çıkmaktadır (Şekil 25). Eğilimlerin, bazı yasa ve düzenlemelerin çalışanların anlayışına göre yorumlanmasındaki farklılığın yanı sıra, yatırımcıların, özellikle de yabancıların kafasını karıştıran ekonomik krizi kontrol altına almak amacıyla ekonomi politikalarında tekrarlanan değişikliklerin bir sonucu olduğu şeklinde yorumlanabilir.⁴²

41 "Türkiye Göç Raporu: Bütünleşik Göç Politikalarını Anlamak ve Yönetmek İçin Bir Yol Haritası", a.g.e.

42 "Türkiye Göç Raporu: Bütünleşik Göç Politikalarını Anlamak ve Yönetmek İçin Bir Yol Haritası", a.g.e.

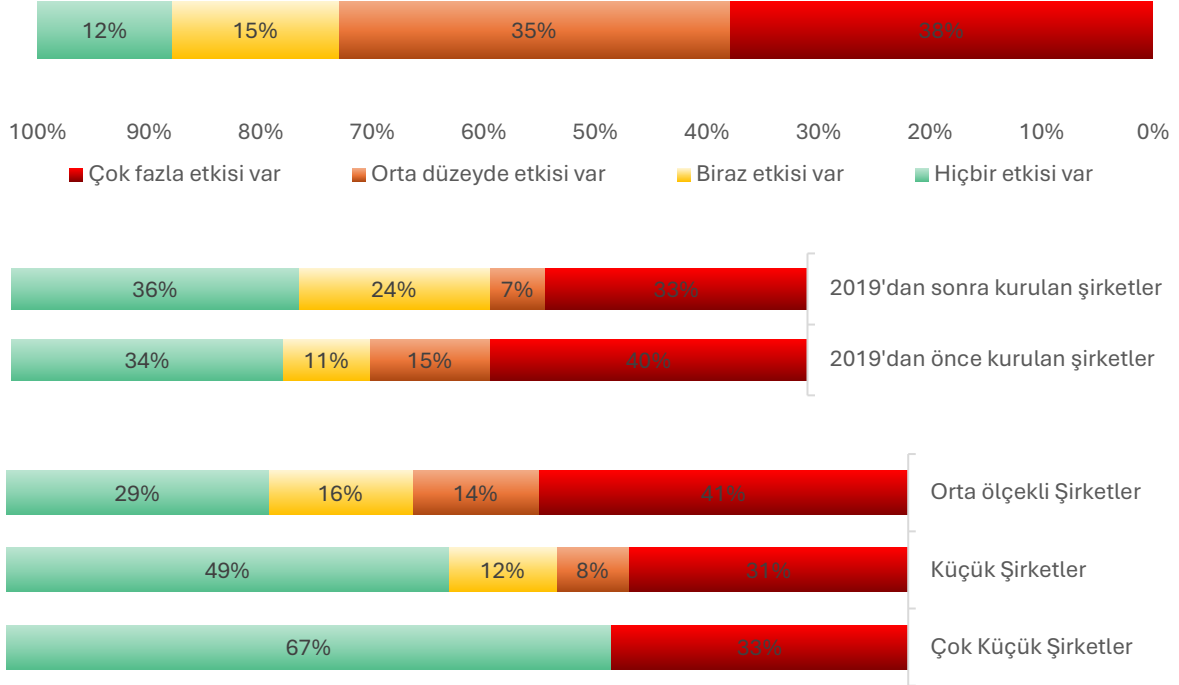

Şekil25: Kanunlardaki belirsizliğin yanıt veren kesimin yatırımları üzerindeki etkisi

Ayrıntılı cevaplar, özellikle Türkiye'deki iller arası hareketlerin kısıtlanmasının artmasının ardından, geçici koruma sahiplerinin, yatırım projesi sahibi veya bu projelerdeki çalışanlar olsun, maruz kaldıkları yabancı yatırımlar üzerindeki hareket ve seyahat kısıtlamalarının etkisini göstermektedir. Yenilenen kısıtlamaları defalarca ihlal ettiklerinde bu, olaya karışanların sınır dışı edilmesine yol açabilir.⁴³ Cevapların yüzde 38'i bu kısıtlamaların yabancı yatırımlar üzerinde önemli bir etkisi olduğunu, yüzde 35'i ise etkisinin orta düzeyde olduğunu belirtmiştir (Şekil 26). Bu kısıtlamaların etkisi en çok ilişki ve seyahat dairesinin genişletilmesini gerektiren daha büyük yatırımlarda ve 2019'dan önce kurulmuş şirketlerde belirgindir.

43 A.g.e.

Hareket ve seyahat kısıtlamalarının işlerinizi ne derece etkilediğini düşünüyorsunuz?

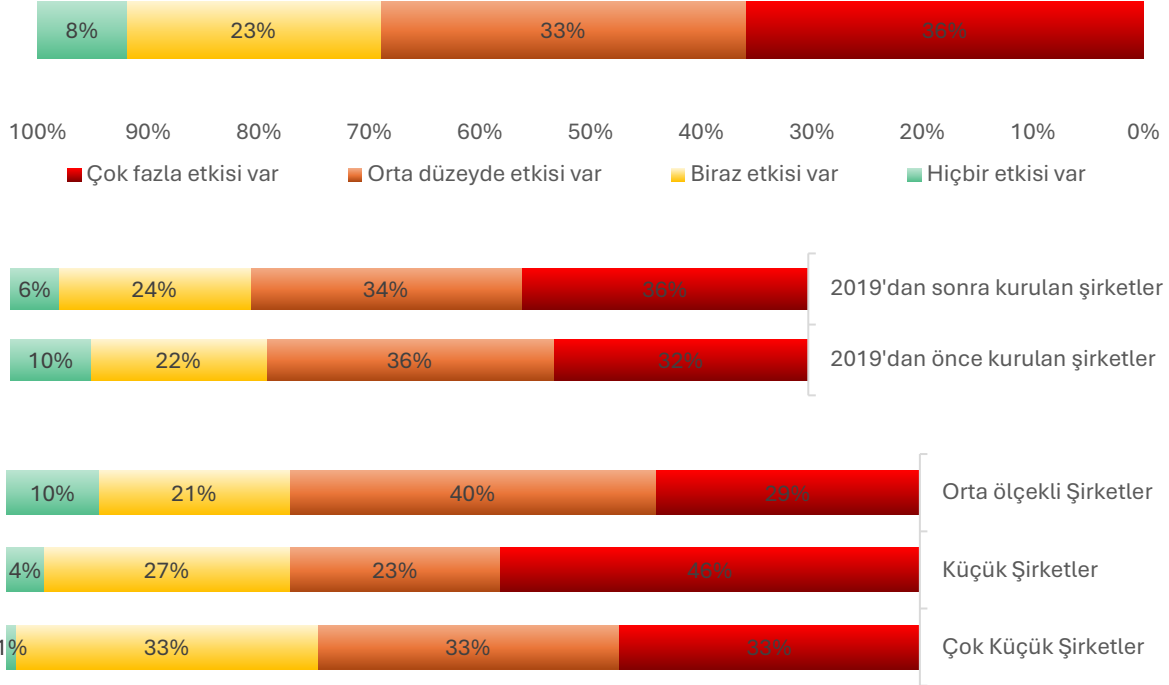
Şekil26: Hareket ve seyahat kısıtlamalarının yanıt veren kesimin yatırımları üzerindeki etkisi.

Bazı ekonomik faktörler yatırımcılar için zorluk teşkil etmektedir. Ankete katılanların %36'sı vergilerin yatırımlarını büyük ölçüde etkileyen bir faktör olduğunu belirtirken, %33'ü orta düzeyde bir faktör olduğunu belirtmiş ve bu etki şirketler arasında büyüklük ve faaliyet alanlarına göre değişiklik göstermektedir. Ancak 2019'dan sonra kurulan şirketlerin vergi konusundaki kaygıları ve işletmeleri üzerindeki etkileri daha fazla görülmüştür (Şekil 27). Bu durum ekonomik krizin etkisiyle, enflasyonla, Türk lirasının dolar karşısında değerinin düşmesiyle, vergi kontrollerinin sıklaştırılmasıyla ve ekonomi yetkililerinin vergi kaçakçılığıyla mücadele edilmesinin ve vergilerin gelir ve kâr düzeyine bağlanmasının gerekliliğini vurgulayan açıklamalarıyla açıklanabilir.⁴⁴ Satın alma gücünün azalması kârların önemli ölçüde azalmasına neden olmuş ve artan vergiler yatırımcıların önünde engel olarak ortaya çıkmıştır.

44 Bakan Şimşek: Vergide adaleti sağlamaya yönelik çalışmalarımıza devam edeceğiz:

"Bakan Şimşek: Vergide adaleti sağlamaya yönelik çalışmalarımıza devam edeceğiz". Anadolu Ajansı, 5/9/2024.

Vergilerin işinizi ne derece etkilediğini düşünürsünüz?

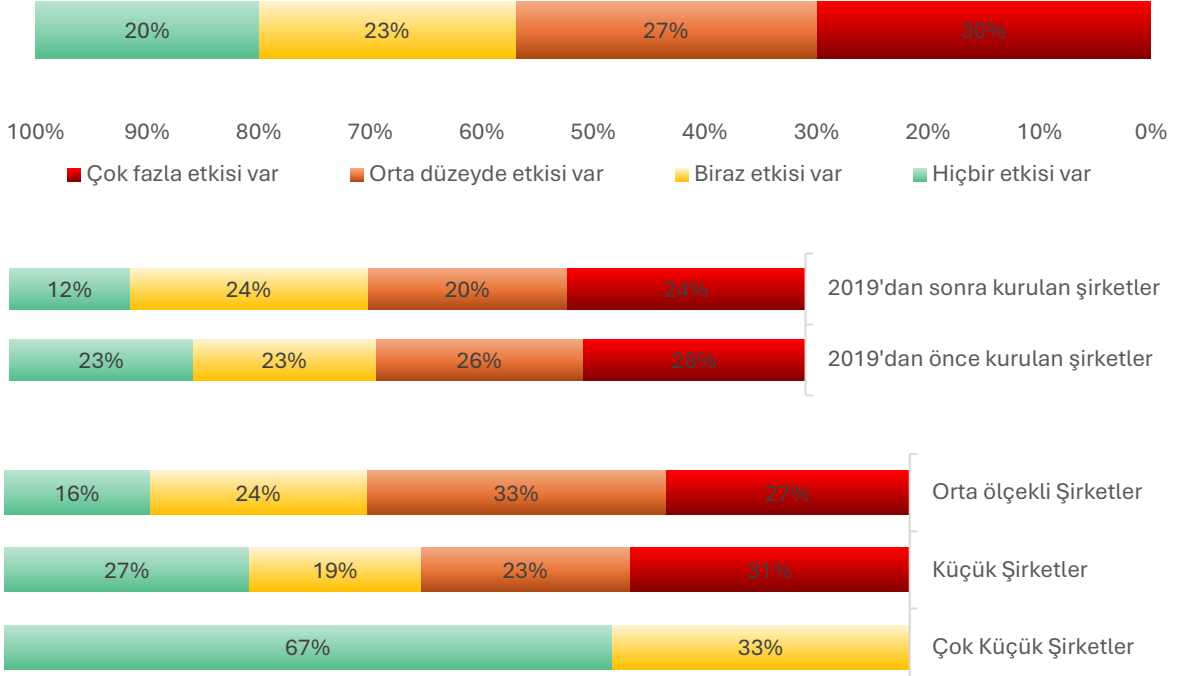
Şekil27: Vergilerin yanıt veren kesimin yatırımları üzerindeki etkisi

Cevaplar ayrıca, özellikle geçici koruma kartı sahipleri açısından Türk bankalarıyla ilişkileri konusunda sorunlar yaşandığını da göstermektedir. Bu bankaların uluslararası yaptırımlara maruz kalma korkusuyla ağırlıklı olarak Suriyelilerle iş yapma konusunda korkmasının yanı sıra hesap açmakta veya devamlılığını sağlamakta zorlanmaktadır⁴⁵. Katılımcıların %30'u bankalarla uğraşmanın işlerini büyük ölçüde etkileyen bir sorun olduğunu, %27'si ise orta düzeyde bir sorun olduğunu belirtmiştir. Bu sorunlar orta ve küçük şirketlerde çok küçük şirketlere göre daha belirgin görülmekte ve 2019 yılı öncesinde ve sonrasında kurulanlar şirketler arasında da benzer orandadır (Şekil 28).

45 Türkiye'de Göç Raporu, a.g.e.

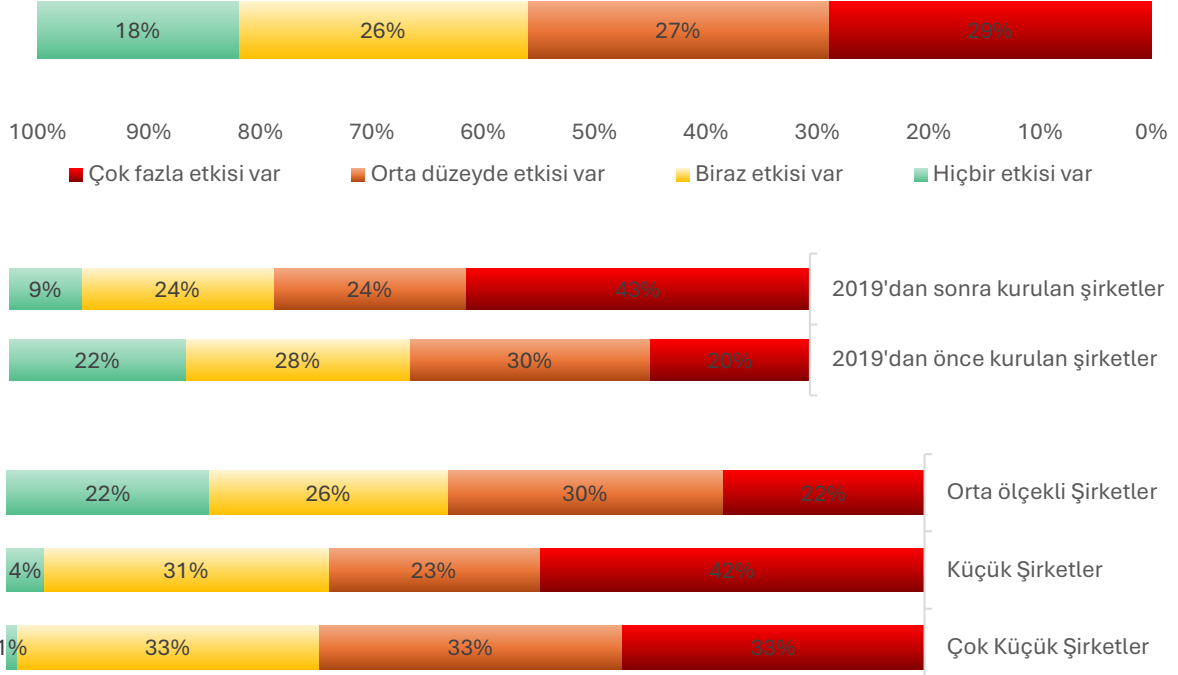
Bankalarla yaşanan sorunların işlerinizi ne derece etkilediğini düşünüyorsunuz?

Şekil28: Bankalarla yaşanan sorunların, yanıt veren kesimin yatırımları üzerindeki etkisi

Deneyimli ve nitelikli personel bulma sorunu yabancı iş adamlarının karşılaştığı sorunlardan biridir. Yanıt veren örneklemin %29'u çok etkili bir faktör olduğunu, %27'si ise orta derecede etkisi olduğunu belirtmiştir. Bu sorunlar şirketin büyüklüğüne ve çalışma alanlarına göre değişmektedir. Bu alanda genelleme yapmak mümkün olmasa da, 2019 yılı öncesinde kurulan ve uzman kadro sağlayabildiği düşünülen şirketlerde 2019 sonrası kurulan şirketlere göre bu sorunun daha az olduğu görülüyor (Şekil 29). Çoğu yabancı şirket aynı kültürel geçmişe sahip yabancı işçileri işe almak istemektedir. Onlarla anlaşmanın kolaylığı nedeniyle, bu şirketler Türk işçilerin varlığını sağlarken, çalışma izni vermedeki bürokratik engelleri aşmak amacıyla ve kendileriyle anlaşmanın kolay olması nedeniyle yeni vatandaşlığa alınmış vatandaşları da çekmeye başlamıştır.

Çalışan ve deneyimli iş gücü bulma zorluğunun işlerinizi ne derece etkilediğini düşünüyorsunuz?

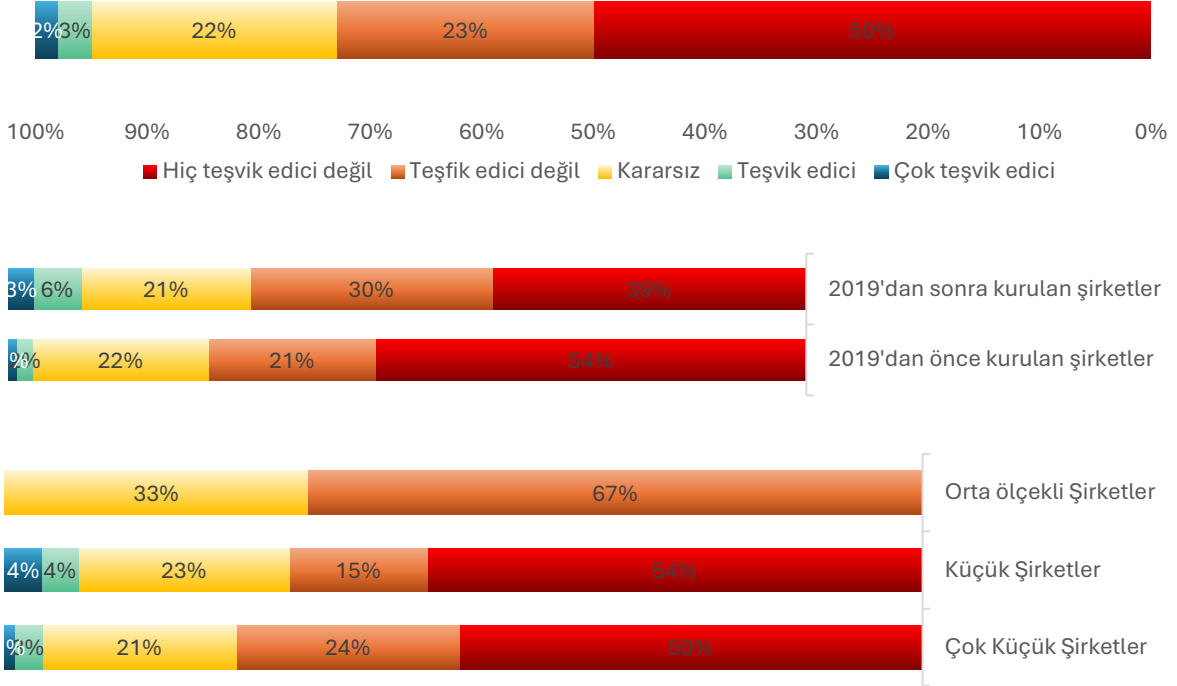
Şekil29 : Çalışan ve deneyimli iş gücü bulma zorluğunun, yanıt veren kesimin yatırımlarına etkisi

Yanıt veren kesimin geleceğe yönelik algıları ve kararları:

Ankete yanıt veren kesimin Türkiye'deki yatırım ortamına ilişkin görüşleri dikkate alındığında, %73'ü Türkiye'deki yatırım ortamının yatırım için teşvik edici olmadığını düşünmektedir. Çok küçük ve küçük şirketlerin ve 2019'dan önce kurulmuş şirketlerin diğer kesimlere göre daha olumsuz görüşe sahip olduğu görülmektedir (Şekil 30). Bu sonuçlar, Türkiye'deki yabancı yatırımcıların büyük çoğunluğunun daha önce başka iş ortamlarında deneyeime sahip olması ve ayrıca devlet tarafından sağlanan kolaylıklar karşılığında yatırımlarını başka ülkelere aktarmak için teşvik teklifleri almalarıyla açıklanabilir.⁴⁶ Bu da karşılaştırmalarının bu yönde gitmesine neden olmaktadır.

46 Türkiye'de Göç Raporu, a.g.e.

2020 yılından sonraki ortamın yatırıma teşvik konusunda ne derece etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?

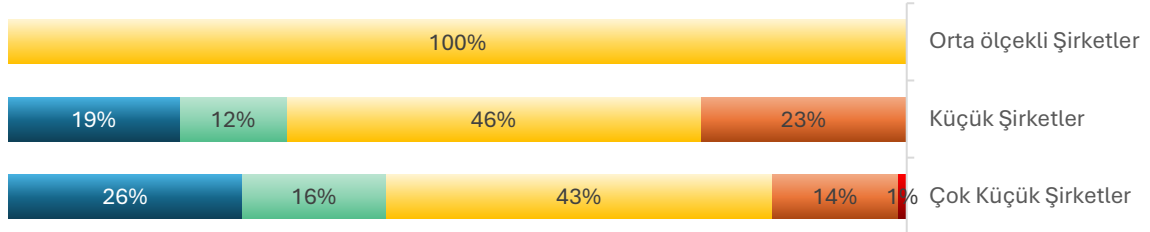
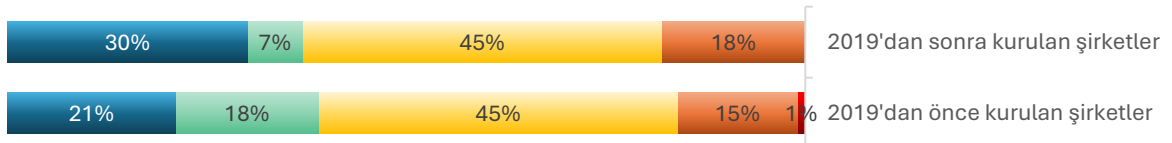
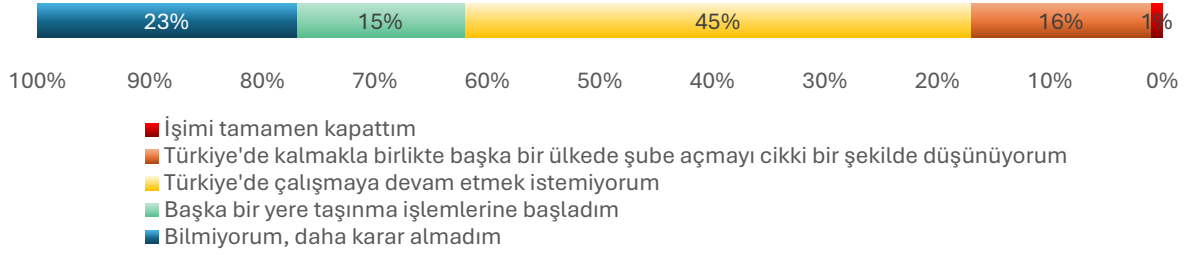

Şekil30: Katılımcının Türkiye'deki yatırım ortamına ilişkin görüşü

Katılımcılara Türkiye'deki yatırım geleceklerine ilişkin algıları sorulduğunda %16'sı işlerini başka bir yere taşıma sürecinde olduklarını belirtirken, %45'i işlerinin başka bir yerde şubesini açma niyetinde olduklarını ifade etmiştir. Türkiye'de koşullar kötüleşirse işlerinin devamlılığını sağlamak istediklerini belirtenlerin yüzde 15'i Türkiye'de kalmak istediğini belirtirken, yüzde 23'ü hala kafası karışık ve henüz karar vermemiş olup, Türkiye'den ayrılmak isteyen şirketlerin başında küçük şirketler gelirken, orta ölçekli şirketler de başka yerlerde şube açmaya başlamıştır. 2019 yılı öncesinde ve sonrasında kurulan şirketlerin eğilimleri arasında bir fark görünmemektedir (Şekil 31).

Bu eğilimler, yabancı iş adamlarının Türkiye'de karşılaştıkları sorun ve zorlukların, özellikle de ekonomik istikrarsızlığın yanı sıra kışkırtma dalgalarının etkisi ve kamuoyundaki ruh hali değişiminin Suriyelilerin varlığının giderek daha fazla reddedilmesinin bir sonucu olarak yorumlanabilir.

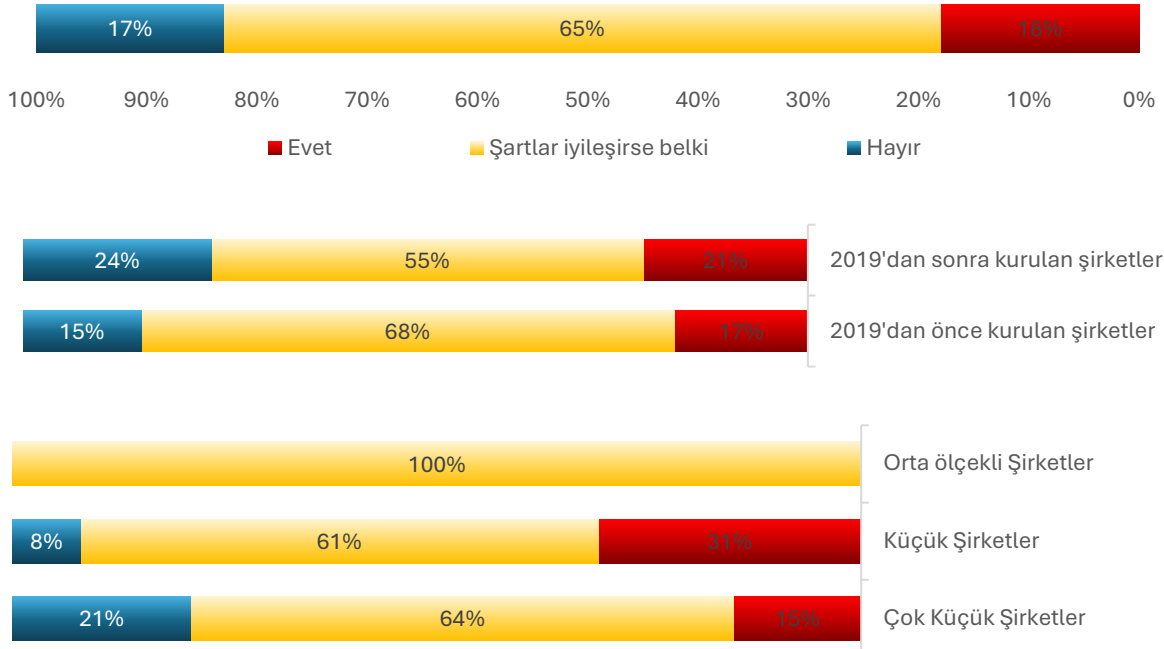
İşinizi Türkiye dışına taşımayı düşünüyor musunuz?

Şekil 31: Katılımcı kesim işini Türkiye dışına taşımayı planlıyor

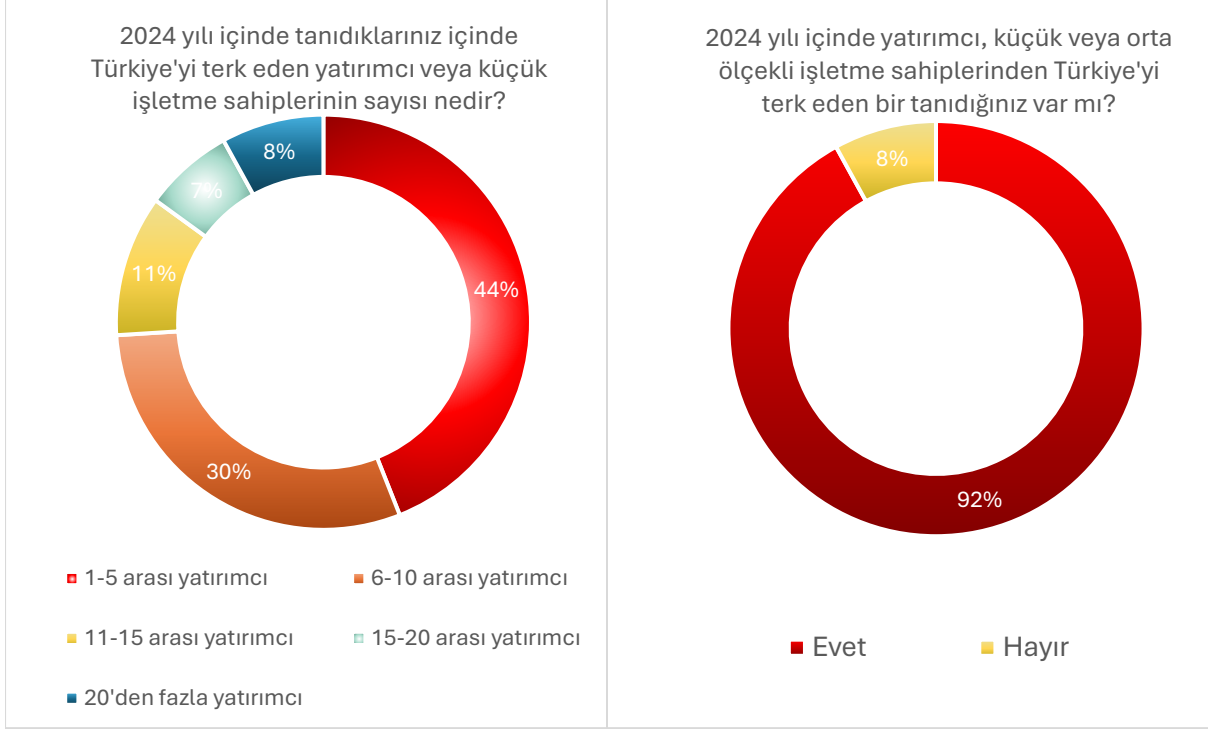
Türkiye'deki yatırımları genişletme planları ile ilgili olarak katılımcıların üçte ikisi, koşulların iyileşmesi halinde genişlemeyi düşünebileceklerini söylerken, geri kalanlardan ise %17'si Türkiye pazarında işlerini büyütme istemekte ve %18'i istememektedir. Türkiye pazarında küçük firmalar büyüme konusunda daha temkinli görünürken, orta ölçekli firmalar şartlara bağlı olarak daha fazla tereddüt göstermekte, 2019 öncesi kurulan firmalar ise genişlemekte olsun veya olmasın en temkinli kesim olarak görünmektedir (Şekil 32).

İleride Türkiye'de işinizi büyütmeyi düşünüyor musunuz?

Şekil 32: Katılımcı kesim için Türkiye pazarındaki genişleme planları

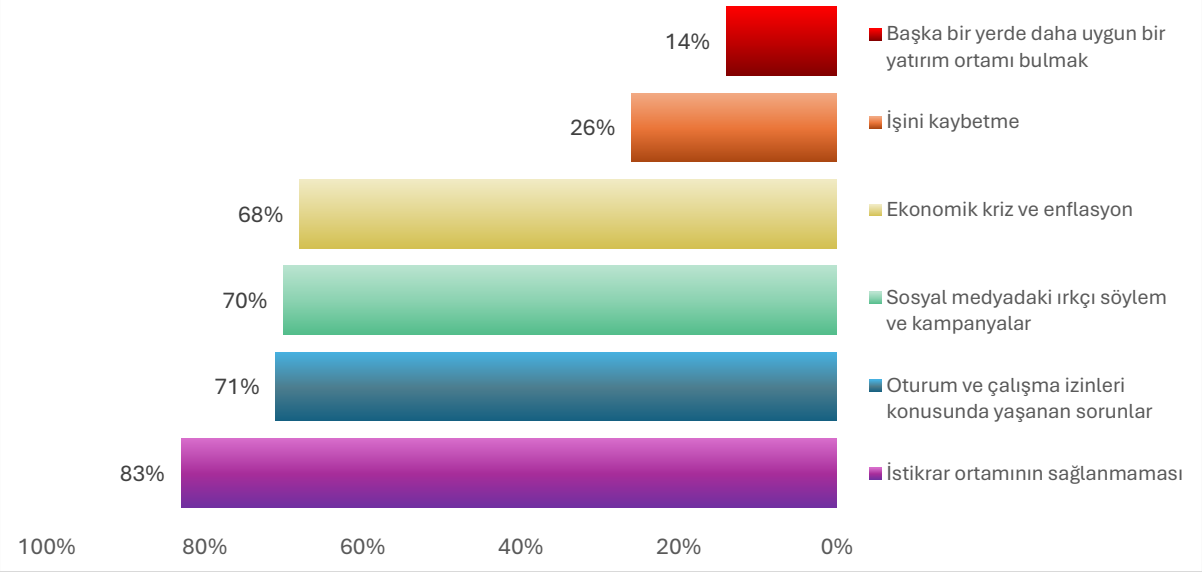
Ankete katılan kesimin yanıtları, katılımcıların %92'sinin 2024 yılında Türkiye'den ayrılan yabancı yatırımcıları tanıdığını, %44'ü tanıdıkları en az 5 yatırımcının piyasadan ayrıldığını belirtirken, yanıt verenlerin %30'u 6-10 yabancı yatırımcının piyasadan ayrıldığını, yüzde 11'i 11-15 yatırımcının ayrıldığını, yüzde 7'si 16-20 yatırımcının ayrıldığını, yüzde 8'i yaklaşık 20'den fazla yabancı yatırımcının yakın çevrede Türkiye pazarından ayrıldığını belirtmiştir (Şekil 33).

Şekil33: 2024'te Türkiye'den ayrılan yatırımlar

Yabancı yatırımcıların Türkiye pazarından ayrılma nedenlerine bakıldığında, yanıtların yüzde 83'ü yatırımcıların istikrarsızlığına atıfta bulunurken, bunu yüzde 71'le oturma ve çalışma izinlerindeki sorunlar, ardından %70'i sosyal medyadaki ırkçı söylem ve kampanyaların Türk pazarındaki etkisi izlemiştir. Ekonomik kriz ve enflasyonun etkileri %68 ile dördüncü sırada yer alırken, yanıtların %26'sı ayrılma nedeninin projeyi kaybetmek olduğunu, %16'sı ise ayrılmasının başka bir yerde teşvik edici yatırım teklifleri alması sonucu olduğunu belirtmiştir (Şekil 34).

Türkiye'yi terk etmelerine sebep olan nedir?

Şekil 34: Yabancı yatırımcıların Türkiye pazarından ayrılma nedenleri

Sonuçlar ve öneriler:

Adalet ve Kalkınma Partisi Hükûmeti'nin iktidara geldiğinde benimsediği tüm açık politikalara rağmen, son on yılda Türkiye, iç siyasi kutuplaşma ve mülteci krizi gibi bir dizi faktörle iç içe geçmiş ciddi bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Yatırımcıları çekmeye odaklanılan 2002 yılında Türkiye'nin çabaları yatırımlar için cazip bir ortam sağlanamamış, Türkiye'deki yabancı şirket sayısı artmasına rağmen bu artış niteliksel olmamıştır. Daha ziyade büyük sermayeli daha büyük yabancı şirketlerin çıkışı karşılığında küçük yabancı şirketlerin sayısı artmış ve bu da sermaye büyüklüğünde görece bir denge durumu yaratmıştır.

Türkiye'deki Suriyeli yatırımcıların durumu dikkate alındığında, dolar cinsinden tahmin edilen yeni sermaye hacmi azalsa da Suriyeli yatırımların sayısı her geçen yıl artmaktadır. Suriyeli yatırımcıların ilgisi toptan ticaret sektörlerinde yoğunlaşırken, bunu Türkiye'de en aktif sektörler arasında yer alan perakende, inşaat sektörü, gayrimenkul, ulaştırma ve turizm takip etmektedir. Veriler, İstanbul'da özellikle Fatih gibi Suriye varlığının yoğun olduğu bölgelerde Suriyeli yatırımların sayısında azalma olduğunu göstermektedir.

Türkiye'deki Suriyeli iş adamları ve yatırımcılardan oluşan kesimin görüşleri, özellikle ihracat alanında Türk ekonomisine katkı sağladıklarını, bu yatırımcıların vergi ödeme konusunda kararlı olduklarını ve ülkede yasal olarak çalışmaya istekli olduklarını ortaya koymuştur ve ankete katılan yatırımcıların beşte biri vergi muafiyetlerinden yararlanmıştı.

Yatırımcılar işlerini etkileyen bir grup ciddi faktörün altını çizmiştir. Bunları üç ana faktörde özetleyebiliriz: Finansal krizle mücadeleye yönelik ekonomi politikalarıyla ilgili faktörler, yasal faktörler ve işlemleri gerçekleştirmek için gerekli tesislerin bulunmaması. Sosyal medyada kışkırtıcı ve ırkçı söylemlerin yaygınlaşması, özellikle Kayseri'deki olaylardan sonra kamuoyunda kaygının artmasına neden olmuştur.

Önceki faktörler, Türkiye'deki yatırım ortamının yabancı yatırımlar için uygun olmadığına inanan olumsuz bakış açılarının oluşmasına katkıda bulunmuş, bu da birçok yatırımcının politikalarda net değişiklikler yapılana kadar Türkiye pazarında işlerini büyütmekten kaçınmasına yol açmış ve ardından politikalarda net değişiklikler yapılmasına neden olmuştur. Bazıları da işlerini sonlandırırken Türkiye dışında alternatif pazarlar aramaya ya da bir kısmını Türkiye'de tutmaya yönelmiştir. Burada istikrar eksikliği yatırımcıları caydıran en önemli sebeplerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye'de yabancı yatırımların sürdürülmesi, Türk ekonomisinin gelişmesini ve toparlanmasını sağlamada önemli bir faktördür. Özellikle bu yatırımların ülke dışından yabancı varlık getirmesi ve yeni pazarlara açılmasına olanak sağlaması nedeniyle riskin farkında olmak gerekir. Yabancı yatırımların ülkeden çıkışı ve bunun sınırlandırılması için çalışmalar yapılmaktadır. Çünkü bu durum diğer yatırımları olumsuz

etkilemenin yanı sıra başkalarının Türkiye pazarına girmesini teşvik etmeyen bir imaj da ortaya koymaktadır.

Bu raporun anketine katılan iş adamları ve yatırımcılar, çalkantılı ekonomi politikaları, yüksek faiz oranları ve vergilerin yanı sıra bürokratik zorluklar ve kanunların net olmaması, yatırım tanıtım ofislerinin sağladığı bilgilerin farklılığı gibi pek çok hassas konuya dikkat çekmiştir. Başta Suriyeliler olmak üzere yabancılara yönelik katı politikaların yanı sıra hareketlerine ve hukuki işlemlerine kısıtlamalar getirilmektedir.

Esad rejiminin devrilmesinin ardından Suriye'nin içinde bulunduğu yeni gerçeklik hem Türkiye'deki Suriyeli iş adamlarına hem de Türk iş adamlarına yeni ufuklar açmış, ortak çıkarlara dayalı, sağlıklı, katılımcı ilişki kurma imkanları sunmuştur. Birçoğu durumu yakından değerlendirmek ve ihtiyaçları belirlemek için Suriye şehirlerine keşif ziyaretlerine başlamıştır. Anket sonuçları Suriyeli yatırımcıların yeni pazarlara açılma isteğini gösterse de Suriye pazarı herkesin gitmek istediği öncelikli yerlerden biri haline gelmiştir.

Suriyeli yatırımcılar ve iş adamları dış pazarlarda tecrübe edinmiş olup ihracat alanında faaliyet göstermektedir. Kendilerini sivil kuruluşlar şeklinde organize etmek ve diğer kuruluşlarla bir ağ kurmak için çalışmışlar ve ayrıca Türkiye pazarını ve ihtiyaçlarını, Suriyeli işçilerin yeteneklerini, zayıf ve güçlü yönlerini test etmişlerdir. Dolayısıyla Arap ve yabancı yatırımcıların Suriye'ye dönmesinin teşvik edilmesi ve aşına olmadıkları yeni pazar ve alanların açılması konusunda önemli rol oynamaları beklenmektedir.

Ayrıca, inisiyatif almaları ve harap olmuş ekonomiyi canlandırmak için ekonomik girişimler, ülkedeki çatışmalardan etkilenenlere ve ihtiyaç sahibi kişilere, sosyal sorumluluklarına dayanarak yardım etmeye yönelik sosyal girişimler başlatmaya çalışmaları, küçük projeleri ve gelişmekte olan girişimcileri desteklemeye odaklanmaları, yetimler ve eğitimden yoksun kalan çocuklar gibi hassas konuların desteklenmesine önem verilmeleri ve finansal getiri ile toplumsal faydayı birleştiren sosyal yatırım alanına girmeleri de beklenmektedir.

Katılımcılar, Türkiye'deki yatırımcıların ve iş adamlarının bazı sorunlarının çözümü için Türk hükûmetine bir dizi öneride bulunmuşlardır. Bu önerilerin en önemlileri şunlardır:

- 1- Vergilerin azaltılması, ihracat operasyonlarının desteklenmesi, işle ilgili bürokratik prosedürlerin gözden geçirilmesi, çalışma ve oturma izinlerinin alınmasında kolaylık sağlanması gibi yatırımcıları çekmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için planların yeniden değerlendirilmesi ve onları kalmaya teşvik edecek gerçek teşviklerin sağlanmasına ihtiyaç.

- 2- Yatırımcıları yoran, fiyatları yükselten ve karları azaltan vergi artışlarının yeniden değerlendirilmesi ve bazı durumlarda verginin değerini kat kat aşan şirketlerin birikmiş vergi borçlarından muaf tutulması olasılığının değerlendirilmesi.
- 3- Ekonomik krize pratik çözümler düşünülmesi, enflasyon ve yüksek faiz oranlarına karşı çalışılması ve para biriminin istikrarının sağlanması.
- 4- Küçük ve orta ölçekli yatırımların desteklenmesini, teşvik edilmesini ve bunların devamının sağlanması için devlet olanaklarından yararlanılmasını amaçlayan hükümet politikalarının varlığına ilişkin farkındalığın ve ilginin artırılması⁴⁷.
- 5- Türk hükümeti kısa, orta ve uzun vadeli ekonomik vizyonunu netleştirmeli ve bu vizyonu geliştirmek ve desteklemek için yabancı iş adamlarını periyodik tartışmalara dahil etmelidir.
- 6- Türkiye pazarının ihtiyaçları ve zorlukları konusunda bilimsel çalışmalar yapılması, yatırımcıların doğru yanıtla ulaşmasını sağlayacak çok dilli rehberlik ve danışmanlık ofisleri kurulması.
- 7- Hukuki ve prosedürel altyapının tamamen yeniden geliştirilmesi ve elektronik çalışmanın etkinleştirilmesi, yatırımcıların devlet dairelerine gitmesini ve çalışanlarıyla bir araya gelmesini gereksiz kılmaktadır.
- 8- Yatırım yasalarının bireysel yoruma yer bırakmayacak şekilde doğru yorumlanması ve yabancı yatırımcıların erişimini kolaylaştırmak için birçok dilde yayınlanması.
- 9- İrkçi nitelikteki tahrik edici söylemlere karşı hesap verebilirlik önlemlerinin uygulanması, ticari tesislere ve yatırımlara yönelik saldırılara karşı para cezası verilmesi ve bu saldırıların meydana gelmesi halinde tazminat ödenmesi için çalışılması.
- 10- Yatırımcıların ve proje sahiplerinin Türk yasalarına uygun olarak vatandaşlığa alınmasını sağlayacak pratik mekanizmaların değerlendirilmesi.
- 11- İkamet ve hukuki statü sorunlarına çözüm bulmak ve sahiplerin belirli miktarda para ödemesi karşılığında evraklarını hızlı bir şekilde işleme koymalarına olanak tanıyan VIP hizmetlerin oluşturulması.
- 12- Yatırım sahipleri ve aileleri de dahil olmak üzere yatırımcılara uzun/orta vadeli oturum izni verilmesi ihtimalinin değerlendirilmesi.
- 13- Serbest ikamet veya sahiplerine Türkiye topraklarında ekonomik faaliyetlerini yasal olarak yürütme yetkisi veren oturum izinleri gibi başka ikamet türlerinin oluşturulması olasılığının değerlendirilmesi.

---

⁴⁷ KOSGEB, küçük ve orta ölçekli işletmelere destek sağlamakla ilgilenen kurumlardan biridir.

- 14- Giriřimcilere hareket kısıtlaması, geçici koruma kartı sahiplerine ise çalışma izni verilmesi ve işlerini sürdürmelerine yardımcı olacak kolaylıkların sağlanması.
- 15- Özellikle yabancı yatırım kuruluşlarında Türk olmayan işçilere yönelik kısıtlamaların hafifletilmesi ve hukuki işlerinin kolaylaştırılması.
- 16- Yabancı iş adamlarının, işlerini kolaylıkla yürütebilmelerini sağlayacak devlet ayrıcalıkları elde edebilmeleri için üyelik ve sınıflandırmalarının etkinleştirilmesi.
- 17- Bazı bankalara hesap açma ve işlemleri takip etme kolaylıkları sağlanması yönünde talimat verilmesi.
- 18- Suriye'deki iş gücü piyasasının gerçekliği, ihtiyaçları ve piyasayı geliştirmenin yolları hakkında ekonomik çalışmalar yürütülmesi ve ekonomik sektörlerin ilerletilip sağlam temeller üzerinde yeniden inşa edilmesi konusunun incelenmesi.
- 19- Türkiye'nin deprem sonrası yeniden imar tecrübesinden faydalanılarak, moloz ve atıkların geri dönüşümü konusunda faaliyet gösteren bazı firmalarla ağ oluşturularak enerji üretimi alanında bu tecrübeden faydalanılması.

اِذْحَار

مركز الحوار السوري
Syrian Dialogue Center

Suriye halkıyla ilgili konularda diyalogu canlandırmayı ve harekete geçirmeyi hedefleyen, Suriyeliler arasındaki işbirliği, koordinasyon ve ilişkileri güçlendirmeyi amaçlayan bir Suriye Sivil Toplum Kuruluşudur.

سورياد®
SURIAD
جمعية رجال الأعمال السوريين
Suriyeli İş Adamları Derneği

Kâr amacı gütmeyen bir kuruluş,
Suriyeli iş insanları tarafından
İstanbul'da kurulmuştur.